

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА
ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Кафедра міжнародних відносин

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»

Освітня програма 291.00.02 «Регіональні студії»

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему:

ВІДНОСИНИ ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ТА УКРАЇНИ (2014-2025 рр.)

Студента 4 курсу денної
форми навчання
Єсіна Ростислава
Владиславовича

Науковий керівник: кандидат
історичних наук, доцент
кафедри міжнародних
відносин Брайчевська О. А.

Київ – 2026

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	7
1.1. Стан наукової розробки та джерельна база дослідження	7
1.2. Понятійно-категоріальний апарат і методи дослідження двосторонніх міжнародних відносин	12
1.3. Теоретичні підходи до аналізу регіональної взаємодії та стратегічного партнерства.....	16
РОЗДІЛ 2. ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР ВІДНОСИН ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ТА УКРАЇНИ у 2014–2025 рр.....	23
2.1. Розвиток політичного діалогу між Турецькою Республікою та Україною у 2014–2022 рр.	23
2.2. Позиція Туреччини щодо територіальної цілісності України та окупованого Криму.....	28
2.3. Еволюція політичного партнерства у 2022–2025 рр.: вплив повномасштабної російсько-української війни.....	32
РОЗДІЛ 3. БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР ТА ОБОРОННА СПІВПРАЦЯ ТУРЕЧЧИНИ ТА УКРАЇНИ у 2014–2025 рр.	38
3.1. Українсько-турецьке військово-технічне співробітництво до 2022 р.: передумови та динаміка	38
3.2. Співпраця у сфері безпеки та оборони в умовах повномасштабної війни 2022–2025 рр.	43
3.3. Роль Туреччини в Чорноморській безпеці: посередництво, дипломатія та військово-морська взаємодія	52
РОЗДІЛ 4. ЕКОНОМІЧНЕ ТА ГУМАНІТАРНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ І ТУРЕЧЧИНИ у 2014–2025 рр.....	63
4.1. Торговельно-економічні відносини та перспективи Угоди про зону вільної торгівлі.....	63
4.2. Турецькі інвестиції в Україні та спільні інфраструктурні проекти	70
4.3. Гуманітарна взаємодія: освіта, культура, релігійні та міжлюдські контакти	75
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	82

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ СКОРОЧЕНЬ

ТР – Турецька Республіка

УА – Україна

МЗС – Міністерство закордонних справ

ООН – Організація Об'єднаних Націй

РЄ – Рада Європи

НАТО – Північноатлантичний альянс

ЄС – Європейський Союз

ЧР – Чорноморський регіон

ВТС – військово-технічне співробітництво

ОПК – оборонно-промисловий комплекс

БПЛА – безпілотний літальний апарат

КТН – кримськотатарський народ

АРК – Автономна Республіка Крим

ЗСУ – Збройні сили України

РФ – Російська Федерація

ЧЗІ – Чорноморська зернова ініціатива

СПРВР – Спільна платформа регіональної військово-морської взаємодії

ПКД – політичний координаційний діалог

МПБ – міжнародна продовольча безпека

ГУК – гуманітарний коридор

ЗВТ – зона вільної торгівлі

ІІ – інфраструктурний проєкт

РСБ – регіональна система безпеки

МДТ – морська дипломатична ініціатива

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність дослідження взаємодії Турецької Республіки та України у 2014–2025 роках зумовлена глибинними трансформаціями у системі міжнародних відносин, що вплинули на структуру регіональної безпеки, економічної співпраці та дипломатичної взаємодії в Чорноморському басейні.

Після подій 2014 року, пов'язаних із зміною безпекового середовища та загрозою територіальній цілісності України, роль Туреччини як одного з регіональних акторів посилилася, оскільки Туреччина демонструвала прагнення підтримувати стабільність північного Причорномор'я, одночасно вибудовуючи власні пріоритети в умовах геополітичних зрушень.

Туреччина, будучи членом НАТО та державою, що має історично сформовані інтереси у Чорноморському регіоні, виступила партнером, здатним поглиблювати політичний діалог з Україною, зокрема у сферах безпеки та оборонної взаємодії. Саме цей контекст формує потребу в докладному аналізі динаміки двосторонніх відносин, які набули нового змісту після початку російсько-українського конфлікту.

Зростання оборонно-промислової співпраці між країнами, зокрема реалізація спільних проєктів у сфері авіабудування, безпілотних технологій і військової модернізації, засвідчує формування нової моделі партнерства, що виходить за межі традиційного дипломатичного діалогу. Умови широкомасштабної війни 2022 року посилили цю тенденцію, оскільки підтримка Туреччини в межах гуманітарних ініціатив, політичних консультацій та посередницьких зусиль, зокрема у сфері безпечного морського експорту, набула особливої ваги для української держави. Водночас Туреччина зберігала власну регіональну стратегію, спрямовану на забезпечення балансу у відносинах між провідними акторами, що створило унікальний формат її взаємодії з Україною, який потребує ретельного вивчення.

Окремої уваги заслуговує економічний вимір відносин, що інтенсивно розвивався протягом зазначеного періоду. Обсяг двосторонньої торгівлі демонстрував стабільну динаміку, а переговори щодо укладення Угоди про вільну торгівлю закладали підґрунтя для розширення доступу українських товарів на турецький ринок та зміцнення інвестиційної співпраці.

Турецькі компанії активно реалізовували інфраструктурні проекти в Україні, що підсилювало економічну взаємозалежність держав, а українська діаспора і кримськотатарський фактор ставали додатковими гуманітарними мостами для поглиблення взаємодії.

Об'єкт дослідження: двосторонні міжнародні відносини між Турецькою Республікою та Україною у 2014–2025 роках.

Предмет дослідження: політичні, економічні, безпекові та дипломатичні напрями співпраці України й Туреччини у зазначений період та їх вплив на регіональну взаємодію.

Мета дослідження: проаналізувати динаміку розвитку українсько-турецьких відносин у 2014–2025 роках та визначити основні тенденції, чинники та наслідки співпраці двох держав.

Методи дослідження: аналіз, узагальнення, порівняння, інтерпретація наукових джерел.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати політичну взаємодію України та Туреччини у 2014–2025 роках.
2. Дослідити розвиток економічного співробітництва двох держав у зазначений період.
3. Оцінити напрями та результати безпекової й оборонної співпраці між країнами.
4. Виявити чинники, що впливали на динаміку двосторонніх відносин у контексті регіональних змін.
5. Сформулювати основні тенденції та перспективи подальшого розвитку українсько-турецького партнерства.

Теоретичне значення: дослідження узагальнює та систематизує підходи до вивчення українсько-турецьких відносин у контексті сучасних

міжнародних процесів. Воно поглиблює розуміння ролі регіональних акторів у трансформації безпекового середовища Чорноморського регіону. Отримані висновки можуть бути використані для подальшого розвитку концепцій зовнішньої політики та міждержавної взаємодії.

Практичне значення: результати роботи можуть бути застосовані у сфері зовнішньополітичного аналізу та дипломатичної практики України. Матеріали дослідження можуть слугувати аналітичною основою для формування стратегій співпраці з Туреччиною. Також вони можуть бути використані у навчальному процесі при вивченні міжнародних відносин та регіональної політики.

Наукова новизна: у роботі комплексно розглядаються політичні, економічні та безпекові аспекти співпраці України й Туреччини у 2014–2025 роках у взаємозв'язку з регіональними змінами. Запропоновано оновлене бачення динаміки двосторонніх відносин з урахуванням впливу російсько-української війни. Уточнено чинники, які визначали трансформацію партнерства в досліджуваний період.

Структура роботи: робота складається з 4 розділів, 12 підрозділів, висновків, додатків та списку використаних джерел із 45 позицій. Загальний обсяг роботи – 84 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукової розробки та джерельна база дослідження

Стан наукової розробки теми українсько-турецьких відносин у 2014–2025 роках формувався під впливом значного піднесення дослідницького інтересу до Чорноморського регіону та зміни геополітичної рівноваги, що перетворило цей напрям на один із провідних у сучасній міжнародно-політичній аналітиці. Після 2014 року науковці різних галузей почали активно переосмислювати вплив Туреччини на безпекову конфігурацію регіону, політичну взаємодію з Україною та зміст зовнішньої політики обох держав. У працях, що аналізують поведінку Туреччини у контексті російсько-української війни, значний дослідницький пласт формують огляди зміни пріоритетів Туреччини, де підкреслюється динамічність позицій держави та її здатність маневрувати між формальними союзницькими зобов'язаннями і прагматичними інтересами. Така перспектива чітко простежується в роботах, що зосереджені на стратегічній еволюції Чорноморського регіону, зокрема в аналітичних узагальненнях І. Тихоненко, яка досліджує регіональні процеси у взаємозв'язку з турецькою зовнішньою політикою [43]. Подібні інтерпретації створюють основу для подальших дискусій про трансформацію ролі Туреччини в системі міжнародних відносин після 2014 року.

Академічна традиція вивчення українсько-турецьких відносин включає також аналіз внутрішніх чинників, що визначають модель взаємодії обох держав. У цьому контексті увага приділяється особливостям політичних режимів, впливу лідерства, змінам у зовнішньополітичних доктринах та адаптації держав до нових загроз. Погляди на ці процеси значною мірою формуються завдяки дослідженням, присвяченим політичному діалогу між двома країнами, де підкреслюється, що Україна й Туреччина поступово формували самобутню модель партнерства, у межах якої політичні контакти нерідко набували форми швидкого реагування на зовнішні виклики.

Одним із домінантних напрямів вивчення відносин між державами став аналіз оборонної співпраці. Значний інтерес до цієї теми виявляється у дослідженнях, присвячених еволюції військово-промислової кооперації, яка суттєво активізувалася після 2014 року.

Саме в цей період розробляються перші ґрунтовні праці про перспективи спільних військових проєктів, що водночас відображають загальні тенденції зближення двох країн. Подібні оцінки містяться в роботах В. Шуточкина, який звертає увагу на зрушення у військово-політичній взаємодії та її регіональні наслідки [30]. Таке трактування дозволяє простежити перехід від символічного партнерства до практичної взаємодії, що охоплює галузі, пов'язані з оборонними технологіями, модернізацією збройних сил та розвитком спільних виробничих компонентів.

Починаючи з 2014 року, Туреччина стає одним із найбільших торговельних партнерів України, що стимулює розширення аналітичних студій у напрямі порівняння економічних моделей, оцінки взаємної інвестиційної привабливості та аналізу торговельної динаміки. Це знаходить відображення у працях О. Слюсаренка, який проводить аналіз економічних систем двох держав та визначає їхні факторні відмінності [21]. Подібні дослідження створюють інформаційну основу для комплексного висвітлення економічних аспектів партнерства, що включають як загальнодержавний, так і галузевий рівень. Не менш цінними є праці, присвячені торговельним перспективам у контексті євроінтеграції, де акцент зроблено на впливі міжнародних угод і структурних реформ, як це розглядає той самий дослідник у своїй тезі про торговельно-економічні відносини України та Туреччини [21].

Джерельна база досліджень включає широкий масив матеріалів, серед яких провідне місце займають аналітичні доповіді, дипломатичні документи, міжнародні угоди, урядові повідомлення, *матеріали наукових конференцій* та офіційні ресурси профільних міністерств і відомств. На особливу увагу заслуговують праці, що досліджують кримськотатарський фактор у політиці

Туреччини, оскільки він стає вагомим елементом міждержавного діалогу після 2014 року.

Багато науковців також звертаються до питань етнополітики та її впливу на міжнародну взаємодію, що суттєво розширює джерельний потенціал теми. Значний обсяг інформації надходить із матеріалів дипломатичних відомств, де публікуються офіційні позиції, огляди співробітництва та описи змісту двосторонніх контактів. Особливо показовими у цьому контексті є матеріали МЗС України, що містять огляди стану політичних відносин між Україною та Туреччиною [18]. Такі джерела дозволяють простежити етапи розвитку співпраці та оцінити її актуальні параметри у відповідні часові періоди. Доповнюють їх дослідження, присвячені зовнішній політиці Туреччини у 2024–2025 роках, у яких робиться наголос на змінах у поведінці Туреччини у зв'язку з війною та посиленням регіональних загроз, що відображено в сучасних прогнозних аналітичних оглядах [9].

Важливим джерелом інформації також є праці, присвячені культурній взаємодії та розвитку міждержавних гуманітарних зв'язків. У цьому напрямі вирізняється робота А. Пашинської, яка аналізує культурну дипломатію України у взаємодії з тюркськими державами [17]. У таких публікаціях наголошується на культурній спадщині, ідентичності, міжкультурних зв'язках та ролі м'якої сили у зовнішній політиці. Вони доповнюють політичні та економічні аспекти дослідження, дозволяючи сформуванню багатогранне бачення співпраці між Україною та Туреччиною. Суттєвою складовою джерельної бази є матеріали міжнародних дослідницьких центрів, аналітичних платформ і незалежних експертних спільнот, які часто публікують огляди, присвячені безпековим процесам у Чорноморському регіоні. Однією з таких праць є дослідження Е. Соловйової, де здійснюється геополітичний аналіз чорноморської політики Туреччини [22]. Аналогічні аналітичні документи містять глибокий розгляд впливу глобальних і регіональних акторів на формування політики Туреччини, що дозволяє здійснити міждисциплінарний аналіз.

Важливе місце у джерельній базі дослідження посідають міжнародно-правові акти, що регламентують безпековий режим у Чорноморському басейні, зокрема Конвенція про режим проток (Конвенція Монтре) 1936 року, яка визначає суверенні права Туреччини щодо регулювання проходження військових кораблів через протоки Босфор і Дарданелли [10].

Окрему групу джерел становлять публікації міжнародних організацій та міждержавних структур, які розглядають розвиток регіональних безпекових форматів. У таких матеріалах, як аналітичні звіти щодо співпраці у військово-торговельній сфері між Україною та Туреччиною, міститься інформація про структурні зміни в оборонних галузях [14]. Це дозволяє визначити базові напрями реалізації стратегічного партнерства та простежити результати його практичної імплементації.

Цінним джерелом є також роботи, присвячені сприйняттю України в Туреччині та взаємним соціокультурним впливам, зокрема матеріали університетських дослідницьких платформ, де аналізуються соціальні уявлення, культурні образи та зміни громадської думки [41]. Схожі дослідження демонструють багатофакторність відносин і допомагають краще зрозуміти середовище, у якому формуються політичні рішення.

Внеском до джерельної бази стали колективні праці, висвітлені на міжнародних конференціях, де дослідники різних галузей представляють результати своїх досліджень, що охоплюють історичні, економічні, політичні та культурні аспекти взаємодії.

Одним із прикладів є матеріали конференції про українсько-турецькі відносини крізь призму історії та сучасних трансформацій, які створюють широку платформу для міждисциплінарного аналізу та розширення наукового діалогу [27].

Узагальнюючи стан наукової розробки теми, можна зазначити, що джерельна база включає різні типи матеріалів – від академічних статей і монографій до дипломатичних документів і медіааналітики. Значна кількість публікацій присвячена проблемам безпеки, регіональної стабільності,

економічної взаємодії та трансформації політичних стратегій України та Туреччини. Також активно розвиваються дослідження гуманітарних аспектів та соціокультурних контактів, що доповнюють загальну картину міждержавних відносин.

У цьому контексті аналітичні моделі, запропоновані міжнародними експертами, також відіграють помітну роль. Наприклад, у роботі М. Воротнюк, де здійснюється аналіз стратегічного партнерства України та Туреччини, авторка пропонує концептуальні підходи до розуміння трансформацій союзницьких форматів у сучасних умовах [44]. Подібні публікації створюють міст між академічними дослідженнями та практичною дипломатією. Вивчення дипломатичних джерел також розкриває зміст офіційних позицій та політичних намірів держав, що дозволяє сформулювати цілісне бачення еволюції партнерства. Так, аналітичні матеріали про стратегічне партнерство між Україною та Туреччиною, підготовлені Національним інститутом стратегічних досліджень, містять комплексний розгляд внутрішньополітичних та зовнішньополітичних детермінант взаємодії [23].

У структурі джерельної бази виокремлюються й публікації, що розглядають туризм, міграцію та соціальні зміни. Наприклад, дослідження І. Танавського присвячене співробітництву у сфері туризму, що дозволяє вписати гуманітарний вимір у широкий політичний і економічний контекст [24]¹. Ці матеріали демонструють, що відносини між країнами не обмежуються лише безпековими чи економічними аспектами, а охоплюють також соціальні, культурні та комунікативні практики.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат і методи дослідження двосторонніх міжнародних відносин

Понятійно-категоріальний апарат дослідження двосторонніх міжнародних відносин охоплює розгалужену систему термінів, що відображають сутність взаємодії держав як суб'єктів світової політики.

У межах аналізу відносин між державами формується комплекс понять, який дозволяє відтворювати зміст їхньої поведінки, визначати структурні елементи співробітництва, оцінювати форми дипломатичної активності, а також вивчати вплив геополітичних і соціально-економічних процесів на характер взаємодії.

Основою цього апарату є такі поняття, як «двосторонні відносини», «дипломатичний діалог», «зовнішньополітичний курс», «стратегічне партнерство», «міжнародно-політичні інтереси», «геополітичний простір», «регіональна безпека» та інші категорії, що дозволяють узагальнити складні процеси, які відбуваються між двома державами. У сучасних умовах розвиток понятійного апарату неможливий без урахування змін, спричинених війнами, глобальними конфліктами, економічною конкуренцією та трансформацією регіональних систем. Тому дослідницькі підходи часто враховують феномен багаторівневої взаємодії, де помітну роль відіграють державні інституції, суспільні групи, економічні суб'єкти та міжнародні організації. Це відображено в сучасних аналітичних оцінках, де, наприклад, І. Тихоненко наголошує на формуванні нової конфігурації Чорноморського регіону під впливом турецького чинника [43].

Поняття «стратегічне партнерство» у дослідженні двосторонніх відносин визначає не лише рівень політичної довіри, а й наявність взаємних зобов'язань, спільних інтересів у сфері безпеки, торгівлі, культури, гуманітарної співпраці та дипломатії. Цей термін активно використовується у працях, присвячених співпраці держав у регіональних системах, що перебувають у стані нестабільності. У контексті вивчення взаємодії між

Україною та Турецькою Республікою дослідники, серед яких С. Слюсаренко, розглядають партнерство як багатокомпонентний механізм, що забезпечує сталість комунікації та здатність до координованого реагування в умовах деструктивних процесів у міжнародному середовищі [25]. Широке застосування отримує поняття «регіональна безпека», яке охоплює складні переплетіння загроз, інтересів і стратегій, що формують політику держав у межах певного простору. Наприклад, Є. Соловйова пропонує трактувати Чорноморський регіон як поле структурної взаємодії, де політика Туреччини впливає на баланс сил і розвиток багатосторонніх форматів співробітництва [22].

До базових категорій дослідження належать також «національні інтереси», «зовнішньополітичні пріоритети», «дипломатичні інструменти», «оборонно-промислова кооперація», «економічна взаємодія», «гуманітарний діалог» та «міждержавні домовленості». Ці поняття дають змогу визначити зміст і спрямованість політики держав, а також сформувані критерії оцінки ефективності двосторонньої взаємодії. У наукових роботах, присвячених українсько-турецькому партнерству, підкреслюється, що держави використовують дипломатію не лише як засіб комунікації, а й як інструмент впливу та адаптації до змін у міжнародній системі, що відзначає І. Дрига, аналізуючи ранні етапи сучасних відносин [13].

Методологічна база дослідження двосторонніх міжнародних відносин включає комплекс методів, що дозволяють аналізувати політичні процеси, виявляти закономірності у поведінці держав, порівнювати моделі дипломатії, визначати тенденції у формуванні міжнародно-політичних рішень та прогнозувати можливі сценарії розвитку подій. Одним із провідних методів є системний підхід, який дозволяє розглядати держави як елементи міжнародної системи, що взаємодіють під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. Цей метод сформував основу багатьох досліджень Чорноморського регіону, зокрема аналітичних робіт, де застосовується моделювання регіональних процесів, як це демонструє структурний аналіз політики Туреччини,

здійснений Є. Горюновою [9]. Поширеним є порівняльний метод, що дозволяє зіставляти політику двох країн, виявляти спільні тенденції або розбіжності, оцінювати вплив внутрішньополітичних факторів на характер зовнішньої політики. **У працях, що вивчають соціально-економічні аспекти розвитку держав, О. Слюсаренко використовує порівняльний аналіз, демонструючи, як економічні параметри впливають на можливості партнерства й інтеграційні процеси [21].** У дослідженнях українсько-турецьких відносин цей метод допомагає відтворити структуру політичного діалогу, визначити відмінності у стратегічних підходах та встановити ступінь відповідності інтересів двох держав.

Метод історичної реконструкції застосовується для аналізу витоків, становлення та еволюції двосторонніх відносин. Він дозволяє простежити, як змінювалася політика держав, які чинники впливали на прийняття зовнішньополітичних рішень та як історичні події визначали параметри сучасного партнерства.

Змістовне наповнення методологічної бази дослідження передбачає використання структурно-функціонального аналізу, який дозволяє дослідити механізми взаємодії держав через призму їхніх зовнішньополітичних функцій. Цей метод застосовується для вивчення інституційного оформлення політичного діалогу, діяльності міністерств закордонних справ, оборонних відомств, торговельних структур, а також ролі міждержавних комісій і робочих груп, що сприяють формуванню узгоджених позицій. Саме інституційний компонент стратегічного партнерства детально аналізується у контексті взаємодії щодо кримськотатарського питання.

У дослідженнях двосторонніх відносин значну роль відіграють методи контент-аналізу, що застосовуються для вивчення офіційних документів, дипломатичних заяв, медіаповідомлень та матеріалів аналітичних центрів.

Це дозволяє виявити ключові тенденції у зовнішньополітичній риторичній держав, простежити зміни у їхніх намірах та визначити реакцію міжнародної спільноти на дії двох країн. Контент-аналіз широко використовується у працях,

що оцінюють розвиток політики Туреччини у сфері безпеки, і зокрема у публікаціях, присвячених її діяльності у Чорноморському регіоні [26].

Метод сценарного прогнозування застосовується для моделювання ймовірних напрямів розвитку двосторонніх відносин з урахуванням динаміки міжнародної системи, внутрішніх політичних змін, економічної ситуації, а також загроз і можливостей, що виникають у регіональному середовищі. Такий підхід дозволяє вибудовувати альтернативні траєкторії політичної взаємодії та оцінювати перспективи поглиблення партнерства. Застосування цього методу помітне у дослідженні Р. Демчишака, де аналізується вплив політики Р. Ердогана на корекцію українсько-турецьких відносин [12].

Певні напрями дослідження не можуть обмежуватися лише політичними або економічними методами, адже сучасні міжнародні відносини охоплюють також гуманітарні, культурні, демографічні та соціальні виміри. Тому активно застосовується метод міждисциплінарного аналізу, що дозволяє інтегрувати дані з соціології, культурології, демографії, права та економіки. У цьому контексті праця А. Пашинської, присвячена культурній дипломатії, демонструє цінність такого підходу, оскільки гуманітарні зв'язки формують додатковий рівень партнерства між державами [17]. У вивченні двосторонніх відносин широке застосування має геополітичний підхід, який дозволяє оцінити роль держав у регіональних системах, визначити стратегічні інтереси та напрями політичної активності. У працях, присвячених аналізу позицій Туреччини у Чорноморському просторі, підкреслюється особлива роль географічного положення, економічного потенціалу та військової спроможності Туреччини, що визначає її здатність впливати на сусідні держави. Значний внесок у розвиток геополітичного аналізу робить М. Леїчтова, яка вивчає регіональні динаміки в контексті політики України та Туреччини [37].

Серед методів, що використовуються у дослідженнях зовнішньої політики, помітне місце займає інституційний аналіз, який дозволяє оцінювати діяльність структур, що забезпечують реалізацію зовнішньополітичного курсу держав. Це включає аналіз ролі парламентських комітетів,

зовнішньополітичних радників, міжнародних департаментів та оборонних інституцій. Наприклад, у роботі Н. Гавриленко аналізується інституційна складова стратегічного партнерства, яка впливає на стабільність двосторонніх контактів і на узгодженість політичних позицій [1].

Метод політичного реалізму, який акцентує увагу на силах, інтересах та протидії загрозам, також широко застосовується для пояснення поведінки Туреччини в умовах конфлікту між Україною та Росією. У цьому контексті значущими є аналітичні оцінки Є. Габер, яка досліджує взаємодію держав у новому безпековому середовищі [33]. Реалістичний підхід дозволяє зрозуміти мотиви зміцнення турецько-українського партнерства у сфері оборони та безпеки. Міжнародно-правовий метод необхідний для аналізу договірної бази, двосторонніх угод і міжнародних зобов'язань, що визначають напрям співпраці між державами. Офіційні позиції та правові документи, оприлюднені МЗС України, зокрема у матеріалах про політичні відносини з Туреччиною [18], забезпечують можливість дослідити юридичні основи партнерства.

1.3. Теоретичні підходи до аналізу регіональної взаємодії та стратегічного партнерства

Теоретичні підходи до аналізу регіональної взаємодії та стратегічного партнерства спираються на багатовимірне бачення міжнародних процесів, у яких держави трактуються як системні актори, що формують спільні інтереси, реагують на загрози та здійснюють взаємодію у складному регіональному середовищі. У контексті відносин між Україною та Турецькою Республікою застосування таких підходів дозволяє розглядати партнерство не як епізодичний формат співпраці, а як структуровану модель, що базується на конвергенції безпекових, економічних, політичних і гуманітарних інтересів. Теоретичний аналіз регіональної взаємодії включає з'ясування ролі держав у ширших системах – зокрема, у Чорноморському регіоні, який

характеризується високим ступенем турбулентності, загрозами та перманентним перегрупуванням центрів сили. У рамках конструктивізму взаємодія держав інтерпретується через формування стійких смислів, символів та історичних нарративів, що впливають на поведінку еліт. До цього напряму належать дослідження, де показано, як питання кримськотатарського народу стало не лише політичним, а й ідентифікаційним чинником зовнішньої політики, де демонструється, як етнополітична проблематика формує підходи держав до регіональної рівноваги. У такій логіці стратегічне партнерство сприймається як результат тривалої взаємодії, де інтереси співіснують із символічними рамками, а спільні загрози сприяють переосмисленню власного місця в регіоні.

Неореалізм, у свою чергу, концентрується на розподілі сил, балансуванні та реакціях держав на зміну безпекового середовища. У працях І. Тихоненко показано, що “турецький фактор” у трансформації безпекової системи Чорноморського регіону стає структурним елементом нової логіки стримування, у якій держави реагують на виклики через переорієнтацію політик і пошук нових партнерів [43].

Такий підхід дозволяє аналізувати двосторонні зв'язки як інструмент забезпечення регіональної стабільності, при цьому стратегічне партнерство розглядається не як політична декларація, а як спосіб оптимізації власних можливостей у середовищі зростаючої невизначеності.

У межах неореалістичної парадигми вивчається також роль держав у забезпеченні контролю над транспортними коридорами та акваторіями, що особливо актуально для Чорноморського регіону, який залишається стратегічним вузлом енергетичних потоків і військово-політичної активності.

Ліберальний інституціоналізм наголошує на ролі інститутів, економічної взаємозалежності та регулярності контактів як механізмів, що зменшують ймовірність конфлікту. У науковому доробку О. Слюсаренка представлено аргументацію щодо того, що збільшення торговельно-економічної взаємозалежності створює передумови для запуску довгострокових

інтеграційних процесів та підкріплює політичні зв'язки між державами [21]. У цій оптиці стратегічне партнерство стає результатом раціонального прагнення до взаємовигідної кооперації, де держави отримують додаткові ресурси для розвитку та доступ до нових ринків. Аналіз показує, що інституційні формати – від міжурядових комісій до галузевих робочих груп – створюють стабільну архітектуру співробітництва, яка здатна функціонувати навіть у періоди напруження. Саме ця риса дозволяє регіональним акторам зберігати діалог і розширювати взаємодію за умов глибокої воєнної турбулентності.

Геополітичний підхід пропонує інтерпретувати регіон як простір перетину інтересів глобальних акторів і водночас як зону, де локальні центри сили відіграють автономічну роль. У роботах Е. Соловйової простежується, що чорноморський простір є системним ядром взаємодії держав, які прагнуть контролю ресурсні потоки, логістичні маршрути та енергетичні трансфери [22].

Геополітичний аналіз дозволяє виявити, як конфігурація союзів та партнерств змінюється залежно від дій третіх сторін, насамперед Російської Федерації, що чинить значний дестабілізувальний вплив на систему безпеки. Показовим є те, що партнерство України та Туреччини розглядається як механізм корекції балансу у регіоні, що базується на прагненні обох держав зберегти автономність і забезпечити контроль над критичною інфраструктурою. Геополітичний підхід пояснює також активізацію військово-промислової співпраці, що описано у працях М. Воротнюк, де продемонстровано, що стратегічні домовленості щодо виробництва технологічних систем та їхнього спільного використання відображають спільне прагнення підсилити власні позиції у регіональному просторі [45].

У межах теорії комплексної взаємозалежності відзначається, що сучасна регіональна взаємодія виходить за межі класичної дипломатії і формується під впливом не лише державних акторів, а й недержавних структур, бізнесу, освітніх центрів та транскордонних ініціатив. У працях А. Пашинської

показано роль культурної дипломатії як чинника формування стійкого партнерського середовища, у якому певні гуманітарні проєкції виступають каталізаторами політичних і соціальних зв'язків [17]. Такий підхід демонструє, що стратегічне партнерство посилюється завдяки культурним, освітнім та науковим контактам, які створюють сталі горизонтальні зв'язки та підживлюють формування позитивного взаємного образу держав. Водночас гуманітарний вимір сприяє формуванню довгострокових суспільних очікувань щодо кооперації, що підсилює політичні рішення на рівні урядів.

Системний підхід дозволяє вивчати двосторонні відносини як підсистему ширшого регіонального комплексу безпеки. Дослідження, представлені у матеріалах МЗС, підкреслюють, що будь-яка зміна політичної динаміки однієї держави неминуче впливає на поведінку інших акторів, оскільки вони пов'язані ланцюгом взаємних реакцій [18].

У цьому контексті стратегічне партнерство стає способом узгодження дій з урахуванням системних обмежень та регіональних викликів. Системна логіка дозволяє зрозуміти, чому окремі держави посилюють військово-технічну співпрацю, реформують політичні структури або створюють нові канали комунікації.

Навіть економічна взаємодія, описана у роботах В. Маштабея, відображає адаптацію держав до системних змін через оптимізацію торговельних маршрутів і розширення інвестиційної активності [23].

Інституціональний підхід, що акцентує на формалізованих механізмах, угодах та процедурах, дає можливість аналізувати, як держави створюють нормативно-правові підвалини співпраці. Дослідження, представлені матеріалами конференції “Українсько-турецькі відносини крізь століття”, демонструють, що багаторівнева договірна база формує передумови для стабільного розвитку партнерства, а інституційні механізми регулюють взаємодію в оборонній, економічній та гуманітарній сферах [27]. У цьому підході центральне місце займають державні стратегії, дипломатичні інструменти та багатосторонні структури, які дозволяють координувати дії та

забезпечувати реалізацію домовленостей навіть у складних умовах середовища.

Теорія регіоналізму, зокрема її неофункціоналістичний варіант, передбачає, що інтеграційні процеси розвиваються через “переливання” ефектів з однієї сфери співпраці в іншу. У працях О. Слюсаренка показано тенденцію до поступового поширення співробітництва від торговельно-економічної сфери до технологічної та безпекової, що веде до формування комплексного партнерського формату [25]. Таке бачення дозволяє розглядати двосторонню взаємодію як процес, який розширюється завдяки практичним результатам та інституційним новаціям. У межах цього підходу стратегічне партнерство набуває характеру динамічної архітектури, у якій кожен новий сегмент взаємодії підсилює інші сфери.

Концепції регіональної безпеки, що їх розвивають у сучасній аналітичній літературі, пропонують інтегроване бачення загроз і можливостей, з якими стикаються держави. У матеріалах PRISM Policy Paper показано, що регіональна взаємодія формується через переосмислення ролі Чорного моря як стратегічного простору, у якому збігаються оборонні й економічні інтереси найбільш активних акторів [10]. Такі підходи дозволяють оцінювати стратегічне партнерство як частину ширшої архітектури колективної безпеки, де координація політик сприяє зменшенню ризиків і формуванню прогнозованих моделей поведінки. Сукупність концепцій безпеки пояснює також активний розвиток спільних оборонних проєктів, що відображено у дослідженнях, підготовлених В. Шуточкіним, де продемонстровано, як посилення військово-політичної кооперації змінює структуру регіональної стабільності [30].

Компаративний підхід акцентує на порівняльному аналізі політичних моделей, економічного розвитку, інституційних механізмів та зовнішньополітичних пріоритетів різних держав.

У роботах О. Слюсаренка застосовано цей підхід для вивчення різниці між економічними моделями та потенціалом обох держав, що дозволяє

пояснити динаміку партнерства через зіставлення національних стратегій [21]. Порівняльний аналіз також дозволяє виявити спільні риси розвитку оборонної політики, інституційних структур та геополітичних орієнтирів. У межах цього підходу стратегічне партнерство стає способом узгодження різних моделей поведінки та їх адаптації до регіональних викликів.

Дипломатичний підхід дозволяє вивчати механізми ухвалення рішень, еволюцію стратегічних документів і специфіку переговорних процесів. Він також дає можливість зрозуміти, чому окремі рішення стають точкою відліку нових форматів взаємодії, що особливо актуально для партнерства, яке активно розвивається в умовах регіональної нестабільності.

У ширшому контексті теорія міжнародних режимів дозволяє аналізувати, як спільні правила та норми впливають на поведінку держав. У матеріалах аналітичних доповідей НІСД показано, що у разі взаємодії України та Туреччини спільні домовленості створюють нормативні рамки, у межах яких розгортається співпраця, і визначають механізми моніторингу виконання спільних рішень [23]. Такі режими сприяють підвищенню передбачуваності політики та зміцненню довіри між сторонами. Застосування цього підходу також пояснює, чому розвиток економічних і безпекових форматів супроводжується формуванням дорожніх карт, протоколів і меморандумів, що є інструментами стабілізації партнерства.

У роботах Є. Габер наголошено на важливості концепції стратегічного середовища, у межах якої партнерство розглядається як відповідь на зростання кількості небезпек та викликів, що потребують координації дій і узгоджених стратегій [24]. Така перспектива підкреслює, що регіональна взаємодія не може розглядатися у відриві від глобальних трендів, які визначають параметри політики та структуру союзів. У цій логіці стратегічне партнерство стає результатом не лише регіонального балансу, а й глобальної еволюції системи міжнародних відносин.

Окреме місце посідає підхід, пов'язаний із дослідженням економічної дипломатії. Роботи В. Маштабея демонструють, що у сучасному світі

зовнішньоекономічні рішення є невіддільними від зовнішньополітичних, оскільки держави інтегрують економічні інструменти у стратегії зміцнення своїх позицій у регіонах [23]. У такому вимірі стратегічне партнерство охоплює узгодження митних політик, координацію транспортних маршрутів, інвестиційні програми та спільні економічні проекти. Економічна дипломатія виступає засобом одночасного розширення політичного впливу і зміцнення взаємозалежності. У працях, присвячених аналізу регіональних систем, підкреслюється, що Чорноморський регіон являє собою простір перманентної стратегічної конкуренції, і саме це визначає характер відносин між державами. Дослідження “A Long Way to the Ukrainian-Turkish Strategic Alliance” висвітлює історичний вимір взаємодії та підкреслює, що партнерство формується не за один політичний цикл, а внаслідок тривалої еволюції регіональних пріоритетів і адаптації держав до нових реалій [14]. Такі аналітичні праці розкривають концептуальні механізми взаємодії та формують розуміння того, як історикополітичні наративи впливають на сучасні стратегії.

РОЗДІЛ 2. ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР ВІДНОСИН ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ТА УКРАЇНИ у 2014–2025 рр.

2.1. Розвиток політичного діалогу між Турецькою Республікою та Україною у 2014–2022 рр.

Розвиток політичного діалогу між Турецькою Республікою та Україною у 2014–2022 рр. відбувався на тлі глибоких трансформацій міжнародної системи та зростання напруженості у Чорноморському регіоні.

Починаючи з 2014 р., коли анексія Криму та збройна агресія проти України змінили всю структуру безпеки у Східній Європі, Туреччина посилила інтерес до стабільності регіону, оцінюючи український напрям як чинник підтримання власних геополітичних позицій. Для України турецький вектор став інструментом зміцнення зовнішньополітичних зв'язків і пошуку партнерів, здатних сприяти протидії російській експансії. У цьому контексті двосторонній політичний діалог поступово набував системного характеру, відходячи від суто протокольних контактів до стратегічної взаємодії, що демонстрували регулярні візити на рівні президентів та урядів [4].

Після 2014 р. Туреччина зайняла позицію невизнання зміни статусу Криму, одночасно зберігаючи власну модель балансу у відносинах з Росією. Це створювало складну комбінацію дипломатичних сигналів, адже влада намагалася не допустити надмірного загострення у Чорноморському басейні, але водночас підтримувала суверенітет України, зокрема з огляду на становище кримських татар, яке активно обговорювалося на міждержавному рівні. Україна розглядала таку позицію як можливість для поглиблення двостороннього діалогу, орієнтованого на стабілізацію регіональної безпеки та зміцнення партнерства у міжнародних організаціях. Підтримка з боку Туреччини у питаннях територіальної цілісності сприяла формуванню довіри, яка стала основою подальших політичних консультацій [13].

Одним із помітних аспектів стала активна взаємодія у межах Чорноморського регіону, де обидві держави прагнули сформувати механізми

реагування на нові виклики. Туреччина розглядала Україну як партнера, здатного врівноважувати впливи великих держав, що узгоджувалося з традиційною прагматичною лінією Туреччини щодо регіональної політики [9]. Зі свого боку, Україна прагнула знизити ізоляцію, спричинену російською агресією, через поглиблення діалогу з країнами, які мають суттєвий вплив у військово-політичній архітектурі Чорного моря. Політичні консультації між міністерствами закордонних справ стали регулярними та охоплювали широке коло питань, пов'язаних з безпекою, економічною взаємодією та гуманітарними аспектами [18]. Розвиток політичного діалогу також стимулювали внутрішні трансформації Туреччини, зокрема посилення персоналістичної моделі влади та нові підходи до зовнішньої політики після конституційної реформи. Туреччина розширювала коло міжнародних партнерів, надаючи перевагу двостороннім форматам, де можна швидко узгоджувати пріоритети й уникати надмірної бюрократизації рішень. У межах такого підходу Туреччина активізувала співпрацю з державами, що демонструють відкритість до конструктивних переговорів і готовність пропонувати нові проекти взаємодії, що й сформувало основу зближення з Україною [12]. Україна, у свою чергу, використовувала діалог для посилення власного регіонального статусу та пошуку альтернативних каналів взаємодії із країнами НАТО, зокрема у питаннях оборони та координації позицій у міжнародних організаціях [10].

З другої половини 2010-х років політичний діалог поступово зміцнювався завдяки співпраці на рівні президентів, яка набула регулярності. Зустрічі глав держав містили широкий спектр питань: від модернізації інституційних механізмів взаємодії до формування спільних заяв щодо регіональної безпеки. Туреччина підтримувала українські ініціативи в ООН та РЄ, що посилювало дипломатичну взаємодію та демонструвало бажання Туреччини залишатися активним гравцем у європейській безпековій архітектурі [18]. Україна розглядала такі прояви як підтвердження високого

рівня партнерства та можливість зміцнити власний зовнішньополітичний потенціал, що дозволяло будувати ширші стратегічні зв'язки [14].

Перелік основних документів, підписаних між Україною та Туреччиною, наведено в додатку А. Особливої динаміки політичний діалог набув після 2019 р., коли загострилися питання регіональної безпеки та зросла роль Туреччини як медіатора у низці міжнародних конфліктів. Туреччина, намагаючись утримати позицію впливового посередника, активно брала участь у переговорах щодо безпеки Чорного моря, у тому числі порушуючи питання свободи навігації та військової присутності великих держав у регіоні. Для України це створювало умови для включення власних безпекових пріоритетів у міжнародний порядок денний, що особливо актуалізувалося у контексті російсько-українського протистояння [43].

Поглиблення діалогу проявилось і в активізації роботи Спільної стратегічної ради високого рівня, яка стала майданчиком для обговорення не лише політичних та безпекових аспектів, але й економічних проєктів, культурних ініціатив та гуманітарних програм.

При цьому Туреччина часто виступала ініціатором пропозицій щодо розвитку торговельних відносин, інвестицій та співпраці у сфері інфраструктури, що узгоджувалося з її власною моделлю «економічної дипломатії» [23]. Україна підтримувала такі ініціативи, адже вони давали змогу зміцнити зв'язки та підвищити рівень присутності Туреччини у національній економічній системі, що посилювало взаємну залежність та робило політичні контакти більш стабільними [21].

Політичний діалог охоплював також питання оборонної співпраці, що набули вагомих ознак стратегічного партнерства у другій половині десятиліття. Туреччина не лише підтримувала модернізацію українського оборонно-промислового комплексу, але й сприяла розвитку спільних підприємств у сфері авіабудування та безпілотних технологій, що виводило двосторонні відносини на якісно новий рівень [25]. Ці процеси супроводжувалися постійними політичними консультаціями, у ході яких

узгоджувалися питання передачі технологій, регіональної координації та формування спільних позицій щодо викликів безпеці. Україна, розглядаючи Туреччину як партнера з подібними стратегічними інтересами, прагнула використовувати це партнерство для зміцнення регіональних позицій та формування нового балансу сил у Чорноморському регіоні [30].

Структурні компоненти політичного діалогу між Турецькою Республікою та Україною у 2014–2022 рр. наведено в Додатку Б. За наведеними у Додатку Б даними можна зафіксувати, що у 2014–2022 рр. між Україною та Туреччиною було підписано щонайменше 10–12 ключових двосторонніх документів різного рівня, включаючи міжурядові угоди, спільні декларації Стратегічної ради та меморандуми, причому найбільша концентрація припадає на 2016–2022 рр. Окремо варто виділити оборонний блок, у межах якого укладено не менше 3 базових угод (2016, 2020) та кілька контрактів із турецькими компаніями, що мали фінансове наповнення, зокрема кредитна угода 2020 року передбачала залучення близько 36 млн дол. США для закупівлі оборонної продукції. Економічний напрям закріплюється підписанням Угоди про зону вільної торгівлі у 2022 році, яка охоплює значну частину товарообігу і створює основу для зростання двосторонньої торгівлі, обсяг якої у цей період коливався в межах 4–7 млрд дол. США на рік. Інтенсивність політичних контактів підтверджується проведенням щонайменше 6 засідань Стратегічної ради високого рівня та регулярними засіданнями міжурядової комісії, що забезпечувало системність взаємодії. Гуманітарний та інституційний компоненти також мають кількісне вимірювання, оскільки через програми обміну, діяльність міжнародних агентств і освітні ініціативи щороку охоплювались сотні учасників, що формувало стабільну соціальну базу співпраці. Водночас дипломатичний рівень набув прикладного значення у 2022 році, коли Туреччина виступила стороною багатосторонньої угоди щодо експорту українського зерна та безпосередньо долучилась до переговорних процесів, що мали конкретний економічний ефект для України. Таким чином, політичний діалог у цей період характеризується не лише зростанням кількості

документів, а й переходом до форматів взаємодії, які мають чітке фінансове, інституційне та безпекове наповнення.

Розвиток контактів у 2020–2021 рр. також був пов'язаний із прагненням Туреччини зберігати вплив на кримську проблематику, що стало платформою для обговорення гуманітарних, культурних і політичних аспектів захисту прав кримських татар. Туреччина послідовно підтримувала цю тематику, наголошуючи на необхідності забезпечення міжнародного контролю за ситуацією на окупованій території та регулярного порушення питання на високому рівні.

Така позиція надавала Україні додаткові аргументи у міжнародній дискусії та сприяла посиленню ролі Туреччини як партнера, здатного формувати порядок денний у регіональних безпекових структурах [37]. Це забезпечувало стійкість двостороннього діалогу навіть попри різні зовнішньополітичні пріоритети Туреччини [22].

Події 2022 року, пов'язані з повномасштабним вторгненням Росії, суттєво вплинули на інтенсивність та характер політичного діалогу. Туреччина, зберігаючи особливу модель відносин із Москвою, одночасно стала одним із найбільш активних дипломатичних партнерів України, пропонуючи майданчики для переговорів та сприяючи гуманітарним ініціативам. Туреччина виступила посередником у низці переговорних процесів, що дозволило їй посилити власну міжнародну роль та продемонструвати готовність до активної участі у врегулюванні конфліктів. Україна оцінювала такі дії як корисні для зміцнення стійкості та формування нових каналів взаємодії у сфері безпеки, що дало змогу розширити рамки політичного діалогу [24].

Політичний діалог 2014–2022 рр. перетворив українсько-турецькі відносини на один із найбільш динамічних напрямів зовнішньої політики для обох держав. Його розвиток ґрунтувався на поєднанні геополітичних інтересів, потреби у співпраці у сфері безпеки та взаємному прагненні впливати на регіональні процеси. Зовнішньополітичні декларації сторін демонстрували

готовність до розширення стратегічної взаємодії, що поступово формувало новий формат партнерства. Туреччина прагнула контролювати регіональні процеси та підсилювати власний статус, тоді як Україна шукала підтримку у протидії агресії та зміцненні міжнародної позиції [24]. Така взаємодія створила підґрунтя для розвитку багатовимірного діалогу, який охоплював політичні, оборонні, економічні та гуманітарні аспекти [25].

2.2. Позиція Туреччини щодо територіальної цілісності України та окупованого Криму

Позиція Туреччини щодо територіальної цілісності України та питання окупованого Криму формується на перетині історичних зв'язків, регіональних стратегічних інтересів та багатовимірної політики, у якій Туреччина прагне поєднати принципи міжнародного права з прагматичними міркуваннями власної безпеки. Після подій 2014 року Туреччина послідовно заявляє про невизнання зміни статусу півострова, наголошуючи на необхідності дотримання суверенітету України, що зафіксовано у численних заявах її дипломатичних відомств і підтверджено реакцією на подальшу ескалацію російсько-українського протистояння [27]. Водночас її позиція не є одновимірною, оскільки Туреччина мусить враховувати ширший спектр факторів, включаючи військово-політичну динаміку Чорноморського регіону, енергетичну співпрацю з Росією, а також значення кримськотатарського питання у власному зовнішньополітичному дискурсі.

Туреччина традиційно підкреслює прихильність до ідей територіальної цілісності держав, що відображає її загальне ставлення до регіональних конфліктів і є продовженням прагнення уникати прецедентів, які можуть мати відгук у внутрішній політиці самої Туреччини. Події навколо Криму після 2014 року стали тестом на послідовність турецької дипломатії, оскільки невизнання анексії супроводжувалося необхідністю підтримувати співпрацю з Російською

Федерацією, яка виступає ключовим економічним та безпековим партнером Туреччини у Чорноморському регіоні [30]. Попри складність балансу, Туреччина не відмовилася від офіційної позиції, заснованої на нормах міжнародного права та підтримці України на міжнародних платформах.

Значення кримськотатарського питання стало одним із визначених вимірів турецької позиції, оскільки історичні, культурні та релігійні зв'язки між Туреччиною та кримськотатарським народом формують гуманітарний аспект політики Туреччини.

Позиція Турецької Республіки щодо територіальної цілісності України та окупованого Криму неодноразово висловлювалась у офіційних документах, деталізацію яких наведено в Додатку В. Аналіз наведених у Додатку В положень дозволяє встановити, що позиція Туреччини щодо територіальної цілісності України має стабільний і послідовний характер, оскільки вона підтверджується не одноразовими заявами, а системною участю у міжнародно-правових актах, зокрема голосуванням за резолюцію Генеральної Асамблеї ООН № 68/262 від 27.03.2014 та подальшими щорічними резолюціями щодо ситуації в Криму у 2016–2021 рр. Водночас ця позиція закріплюється і на двосторонньому рівні через щонайменше три ключові декларації Стратегічної ради високого рівня 2016, 2017 та 2022 років, що свідчить про включення кримського питання до постійного порядку денного політичного діалогу. Окремим напрямом виступає підтримка кримськотатарського населення, яка реалізується не лише через політичні заяви, а й через конкретні гуманітарні програми та участь у саміті Кримської платформи 23.08.2021, що надає цій складовій практичного змісту.

Безпековий компонент позиції Туреччини має прикладний характер, оскільки поєднує політичну підтримку з фінансовими та військово-технічними інструментами, зокрема укладенням Рамкової військової угоди та кредитної угоди від 16.10.2020, що передбачала фінансування оборонних закупівель, а також реалізацією контрактів у сфері безпілотних систем у 2019–2021 рр. Дипломатичний вимір цієї позиції набуває завершеності у 2022 році, коли

Туреччина переходить від підтримки міжнародних рішень до безпосередньої участі у переговорах, що підтверджується підписанням зернової ініціативи 22.07.2022 та організацією переговорів у Стамбулі. У результаті позиція Туреччини трансформується від декларативного невизнання анексії до комплексної моделі, яка поєднує міжнародно-правові, оборонні та дипломатичні інструменти, що безпосередньо впливає на поглиблення двостороннього діалогу з Україною.

Після окупації Криму становище кримських татар стало предметом регулярних дипломатичних заяв Туреччини, яка порушує питання репресій у міжнародних організаціях та підкреслює необхідність захисту прав цього народу на півострові. Турецькі лідери неодноразово наголошували на неприпустимості утисків кримськотатарської спільноти, що дозволяє Туреччині виступати одним із найактивніших акторів, які підтримують цю тему в глобальному дискурсі.

Після початку повномасштабної війни у 2022 році Туреччина посилила дипломатичну діяльність, спрямовану на підтримку України та створення механізмів, які б сприяли деескалації конфлікту й одночасно забезпечували дотримання норм міжнародного права. Туреччина активно пропонувала переговорні майданчики, включаючи зустрічі українських та російських представників і комунікацію на рівні міністерств закордонних справ. Туреччина прагнула включити питання Криму у ширший контекст врегулювання конфлікту, підкреслюючи, що довгострокова стабільність регіону неможлива без відновлення контролю України над усіма її територіями.

Відносини Туреччини з Україною у воєнний період характеризувалися активною підтримкою України у сфері безпеки, економічної співпраці та гуманітарних проєктів, що зміцнювало політичну основу її позиції щодо Криму. Турецький уряд неодноразово робив заяви, у яких фіксував неприпустимість зміни кордонів України силовим шляхом, підкреслюючи, що анексія Криму суперечить міжнародному правопорядку [14]. Таке підґрунтя

робило позицію Туреччини чіткою, незважаючи на складні відносини з Російською Федерацією, які впливали на темп та інтенсивність політичних ініціатив Туреччини.

Одним із найважливіших елементів позиції Туреччини залишається широке міжнародне визнання проблем безпеки у Чорноморському просторі. Туреччина, як держава, що володіє стратегічним контролем над протоками Босфор і Дарданелли, бере активну участь у формуванні безпекового режиму регіону та виступає за збереження стабільності, оскільки будь-яка ескалація несе значні ризики для її власної національної безпеки [24]. Туреччина вважає, що окупація Криму порушила рівновагу сил у Чорному морі, посиливши військову присутність Російської Федерації та створивши загрозу для морської навігації, енергетичних коридорів і військових комунікацій. Турецькі дипломатичні заяви 2014–2025 років чітко відображають незмінність позиції щодо невизнання окупації. Офіційні документи Міністерства закордонних справ Туреччини містять формули, що підкреслюють підтримку суверенітету України в її міжнародно визнаних кордонах, включно з Автономною Республікою Крим та м. Севастополем [42]. Ця позиція була повторена у спільних деклараціях президентів України та Туреччини, у яких наголошувалося, що жодні зміни статусу Криму не можуть бути легітимними.

У цьому контексті Туреччина відіграє не лише політичну, але й символічну роль, адже її позиція демонструє певний рівень консенсусу всередині регіону щодо неприпустимості силової зміни кордонів. Оскільки Туреччина є державою НАТО, її позиція резонує з політикою Північноатлантичного альянсу, що створює підґрунтя для координації дій у Чорноморському регіоні та посилює дипломатичний вплив Туреччини на формування регіональної стабільності [45]. Водночас Туреччина прагне не допустити перетворення Чорного моря на арену прямого зіткнення глобальних сил, що спонукає її до формування гнучкої дипломатії, де базові принципи поєднані з багатовекторними механізмами взаємодії.

Особливістю позиції Туреччини є поєднання правових аргументів з етнокультурною мотивацією. Підтримка кримських татар стала одним із найвиразніших проявів турецької активності, що дозволило Туреччині закріпити за собою статус захисника прав цього народу на міжнародній арені. Туреччина регулярно піднімає питання репресій, обмежень свобод і переслідувань кримськотатарських активістів, наполягаючи на необхідності гарантування їхнього культурного та політичного самовираження [37]. Така діяльність підсилює позицію Туреччини щодо територіальної цілісності України, оскільки питання окупованого Криму набуває для неї не лише геополітичного, а й гуманітарного виміру.

У межах багатосторонньої дипломатії Туреччина виступає за необхідність дотримання міжнародних резолюцій, спрямованих на засудження окупації Криму.

Її представники регулярно голосують за документи, що фіксують порушення прав людини на півострові, підтверджують підтримку суверенітету України та закликають до повернення Криму під контроль України [18]. Туреччина також підтримує діяльність міжнародних спостережних місій, наголошуючи на потребі фіксації фактів порушень та забезпечення доступу міжнародних структур до окупованих територій.

2.3. Еволюція політичного партнерства у 2022–2025 рр.: вплив повномасштабної російсько-української війни

Розгортання повномасштабної російсько-української війни у 2022–2025 роках спричинило масштабну трансформацію механізмів політичного партнерства України із зовнішніми акторами, що відобразилося як у зміні форматів дипломатичної взаємодії, так і у перерозподілі акцентів безпекової, економічної та гуманітарної підтримки. Політичні союзи у цей період почали формуватися на основі інтенсивної взаємозалежності, де питання оборони,

енергетичної стійкості та регіональної безпеки на Чорному морі вийшли на перший план. Україна з 2022 року перебуває в ситуації, коли партнерства не просто підтримують її міжнародний статус, а фактично забезпечують здатність протистояти агресії та зберігати функціонування державних інститутів, що зумовлює глибоке переосмислення самої природи політичного співробітництва у воєнний час [43].

Зміна характеру зовнішньої політики стала відповіді на ескалацію загроз, які порушили баланс безпеки у Східній Європі та Чорноморському регіоні. Після лютого 2022 року партнерства України перетворилися на багатовимірні конструкції, де поєднуються військово-технічні, дипломатичні та гуманітарні інструменти.

Це сприяло утвердженню нового формату взаємодії з державами Чорноморського басейну, зокрема з Туреччиною, що взяла на себе роль посередника та одночасно співучасника безпекових процесів. Туреччина стала одним із найдинамічніших партнерів, адже її позиціонування в регіоні передбачає здатність маневрувати між різними центрами сили, зберігаючи прагматичну модель політичних рішень, орієнтованих на стабілізацію регіонального простору [24].

У 2022–2025 роках посилилась тенденція до перегляду підстав стратегічного партнерства між Україною та Турецькою Республікою, що підтверджується зростанням кількості двосторонніх проєктів у сфері оборонної співпраці, торгівлі та енергетики.

Роль Туреччини як одного з найактивніших посередників у питаннях морської безпеки та гуманітарних коридорів стала визначальною у підтримці стабільності торговельних потоків у Чорному морі. Водночас зміцнення політичних позицій Туреччини дозволило їй одночасно проводити збалансовану політику щодо Заходу та Росії, що впливало на архітектуру партнерства з Україною крізь призму гнучкої дипломатії [27].

Еволюція політичного партнерства Турецької Республіки та України у 2022–2025 рр. в умовах повномасштабної війни наведена в Додатку Г. Аналіз

наведених у Додатку Г даних свідчить, що у 2022–2025 рр. українсько-турецьке партнерство переходить у фазу інтенсивної та структурованої взаємодії, що підтверджується як кількісними, так і якісними показниками. Зокрема, лише у 2022 році відбулося не менше 15–20 контактів на рівні глав держав і урядів, включаючи переговори після 24.02.2022 та координацію позицій щодо безпекової ситуації, а також проведення переговорів у Стамбулі 29.03.2022. Ключовим результатом дипломатичної активності стало підписання зернової ініціативи 22.07.2022, яка забезпечила експорт понад 30 млн тонн української аграрної продукції у 2022–2023 рр., що має безпосередній економічний ефект як для України, так і для глобальних ринків. У безпековому вимірі співпраця набуває фінансово-виробничого характеру, оскільки реалізуються домовленості 2020 року, включаючи кредитні механізми та контракти у сфері безпілотних систем, а також розпочато створення виробничих потужностей на території України у 2022–2024 рр. Економічний блок демонструє відносну стабільність, оскільки товарообіг між державами зберігається на рівні близько 5–7 млрд дол. США щорічно навіть в умовах війни, при цьому турецькі компанії активно залучаються до проєктів відбудови інфраструктури. Гуманітарна складова також має вимірюваний характер, оскільки у 2022–2024 рр. реалізовано десятки програм допомоги, включаючи евакуаційні операції та постачання медичних ресурсів, що формує довгострокову соціальну основу співпраці. У результаті можна констатувати, що у цей період відбувається перехід від партнерства, заснованого на окремих угодах, до комплексної моделі взаємодії, яка поєднує дипломатичні, економічні, безпекові та гуманітарні інструменти з чітко вираженим практичним ефектом.

Окреме значення у формуванні нових політичних зв'язків набуло питання зміцнення оборонних спроможностей. Від 2022 року партнерські держави не лише надають Україні озброєння, а й беруть участь у модернізації оборонної інфраструктури та розвитку військово-промислового комплексу. Туреччина в цьому контексті виступила одним із провідних учасників

технологічної співпраці, особливо у сфері безпілотних систем, що посилює військовий потенціал України та сприяло розширенню стратегічних домовленостей. Цей процес вплинув на формування довготривалих партнерських моделей, орієнтованих на спільне реагування на загрози безпеці у Чорноморському регіоні [25]. Політичне партнерство у 2022–2025 роках розвивалося на тлі зміни міжнародного сприйняття російсько-українського конфлікту. Зростання ролі України у формуванні нових безпекових пріоритетів призвело до посилення її інтеграції з державами-членами НАТО та ЄС, що супроводжувалося розширенням рамок політичного діалогу. Туреччина, попри власну специфіку взаємин з альянсом, активно брала участь у зміцненні контактів з Україною через формати, орієнтовані на посилення регіональної оборонної співпраці. Таке зближення відображає прагнення країн адаптувати політичні стратегії до нових загроз, що трансформують уявлення про регіональну стабільність.

У період 2022–2025 років значного розвитку набула сфера гуманітарних та культурних взаємин, що сприяло зміцненню суспільної підтримки між державами. Партнерства почали охоплювати програми взаємодії у галузях освіти, культури та науки, що поглиблює міждержавну співпрацю на рівні громадянського суспільства. Туреччина посилювала роль інституційних механізмів культурної дипломатії, що дозволяло розширювати канали взаємодії та формувати позитивний образ України у міжнародному просторі. Гуманітарні ініціативи стали невід’ємною умовою формування довготривалої співпраці, орієнтованої на зміцнення соціальної стійкості [14].

Питання міграційних потоків, що загострилося через воєнні дії, стало ще одним напрямом формування політичного партнерства. Туреччина, як держава, що приймає значну кількість переміщених осіб, була змушена адаптувати свою політику щодо українських громадян, забезпечуючи правові та соціальні умови їх тимчасового перебування. Українська держава у свою чергу розглядала це як підґрунтя для зміцнення взаємин, адже міграційна динаміка безпосередньо впливала на соціально-економічні аспекти співпраці.

Міграційний вимір став ще одним доказом розширення партнерських структур та формування більш стійких механізмів координації в умовах воєнного часу [22]. Безпековий аспект партнерства України та Туреччини у 2022–2025 роках формувався в умовах підвищеної геополітичної напруги. Туреччина, яка прагне зберегти визначальну роль у Чорноморському регіоні, активно долучалася до вироблення рішень щодо морської безпеки, що охоплювали розмінування акваторії, контроль логістичних маршрутів та моніторинг військової активності. Україна розглядала ці дії як посилення спроможності міжнародного партнерства протидіяти дестабілізації, зокрема через гнучкі формати координації між військовими та дипломатичними структурами обох держав [30].

У 2022–2025 роках також відбулася трансформація економічного партнерства, яке почало характеризуватися переходом до нових моделей торговельної та інвестиційної взаємодії. В умовах війни економічні зв'язки використовувалися як механізм підтримки стійкості української економіки, що проявлялося у розвитку спільних проєктів із відновлення інфраструктури, модернізації портів та посиленні транспортної логістики. Туреччина, маючи стратегічне розташування, стала одним із головних хабів для українських товарів, що сприяло розширенню торгівлі та зміцненню економічної присутності України на ринку Близького Сходу та Південної Європи [23].

Водночас зростання співпраці у сфері безпеки не усунуло існуючих суперечностей, пов'язаних із геополітичними балансами Туреччини, її інтересами у взаєминах з Росією та прагненням зберегти статус центру регіональної дипломатії. Ці чинники інколи ускладнювали політичний діалог, змушуючи Україну адаптувати власну політику до змінного характеру турецької зовнішньої стратегії.

В той же час такі коливання не призвели до зниження рівня співробітництва, адже обидві держави були зацікавлені у підтримці стабільності та розвитку взаємовигідних проєктів, що забезпечувало конструктивність партнерства [4].

Формування стратегічного партнерства стало ключовим фактором посилення регіональних позицій України. У 2022–2025 роках активно розвивалися механізми координації, які охоплювали стратегічні консультації, військово-технічні ради, енергетичні комітети та гуманітарні платформи. Туреччина брала участь у цих процесах, демонструючи готовність підтримувати діалог на рівні урядів і дипломатичних інституцій. Це сприяло розвитку багатовекторних форм співпраці, у яких взаємна залежність ставала структурним елементом політичної стратегії обох держав [42].

Військово-політичний аспект партнерства особливо проявився у спільних проєктах у сфері оборонних технологій. Українські підприємства та турецькі компанії розширили кооперацію, що дозволило модернізувати засоби протиповітряної оборони, посилити системи контролю та управління військовими операціями. Такий рівень технологічної співпраці не лише посилив військові можливості України, а й сприяв утвердженню нових стандартів партнерських угод, які передбачали довготривалі стратегічні орієнтири [25].

РОЗДІЛ 3. БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР ТА ОБОРОННА СПІВПРАЦЯ ТУРЕЧЧИНИ ТА УКРАЇНИ у 2014–2025 рр.

3.1. Українсько-турецьке військово-технічне співробітництво до 2022 р.: передумови та динаміка

Українсько-турецьке військово-технічне співробітництво до 2022 року розвивалося в умовах структурних трансформацій у системі регіональної безпеки, які були спричинені зміною балансу сил у Чорноморському басейні та появою нових загроз, що вимагали швидкої адаптації оборонних стратегій держав регіону [25].

Упродовж двох десятиліть обидві країни зосереджували увагу на пошуку партнерів, здатних сприяти підвищенню обороноздатності, модернізації збройних сил та розвитку власних технологічних можливостей.

Для України це було пов'язано з поступовим виснаженням оборонного сектору та зростанням потреби у кооперації з державами, що демонстрували інноваційні рішення у сфері оборонних технологій. Для Туреччини співпраця з Україною стала частиною ширшої стратегії розвитку національного оборонно-промислового комплексу, який Туреччина активно оновлювала з початку 2000-х років, зменшуючи залежність від імпорту військової продукції [44].

З огляду на це співробітництво між Україною та Туреччиною виникало на перетині економічних, стратегічних і технологічних інтересів. Україна мала потужні компетенції у сфері двигунобудування, авіаційних технологій та ракетних систем, тоді як Туреччина інвестувала у виробництво безпілотних апаратів, бронетехніки та систем озброєнь, що вимагали надійних компонентів, які українські підприємства могли забезпечити [30]. Поступове посилення двосторонніх контактів відбувалося через формування партнерської інфраструктури, у межах якої розглядалося питання спільних проєктів та обмін технологіями. Така взаємодія стала підґрунтям для співпраці

у сфері двигунів для літальних апаратів, що було стратегічно вигідним для обох сторін і демонструвало можливість створення спільних зразків техніки.

Одним із факторів зближення України та Туреччини була зміна безпекової ситуації у регіоні після подій 2014 року, коли анексія Криму та початок війни на Донбасі сформували нові виклики для системи оборони України, що потребували активного розвитку сучасних технологій. Туреччина сприйняла ці процеси як загрозу стабільності в Чорноморському регіоні, тому посилення взаємодії з Україною відповідало її власним інтересам щодо стримування дестабілізаційних процесів. На цьому тлі зросла роль оборонної співпраці, адже спільні технологічні рішення забезпечували не лише зміцнення військових можливостей України, а й розширення експортного потенціалу Туреччини, що прагнула стати регіональним лідером у сфері виробництва безпілотних систем та високоточної зброї [43].

У 2010-х роках відбувалося поступове інституціональне оформлення партнерства через міжурядові комісії та робочі групи, у межах яких представники оборонних секторів двох країн узгоджували напрями розвитку співробітництва [23]. Це включало проєкти з виробництва авіаційних двигунів, розвиток технологій для бронетехніки, а також спільні програми навчання персоналу.

Кооперація стала можливою завдяки доповнюваності технологічних можливостей: Україна мала у своєму розпорядженні конструкторські школи, що зберегли значний інженерний потенціал, тоді як Туреччина могла інвестувати у масштабування виробництва та створення серійних зразків. У цей період посилилася увага до спільних авіаційних проєктів, насамперед у сегменті силових установок для турецьких безпілотних літальних апаратів. Турецька сторона прагнула підвищити автономність власного ОПК, а українські двигуни розглядалися як конкурентоспроможні та здатні забезпечити збільшення продуктивності перспективних моделей БПЛА [45]. Протягом цього етапу українські підприємства брали участь у розробці та модернізації силових агрегатів, що давало змогу Туреччині прискорити процес

створення нових типів ударних платформ. У відповідь Україна отримувала доступ до інноваційних технологій безпілотних систем і можливість адаптувати їх до власних потреб.

В той же час політичний діалог створював сприятливий контекст для розвитку військово-технічних відносин. Регулярні зустрічі лідерів і міністрів оборони формували атмосферу довіри, що сприяло підписанню нових угод та розширенню сфер співпраці [14].

Така динаміка відповідала потребам обох держав: Україна потребувала партнерів, які розуміли ризики, пов'язані з ескалацією напруженості в регіоні, тоді як Туреччина прагнула посилити свій вплив та здатність до самостійного формування оборонної політики в Чорноморському просторі. Ці процеси давали змогу розглядати співпрацю не лише через призму двосторонніх проєктів, а й як частину ширших геополітичних тенденцій.

У співпраці не останню роль відігравали питання економіки. Турецька оборонна промисловість розвивалася дуже швидко, а її підприємства шукали партнерів, здатних забезпечити інженерні та технологічні рішення, які вимагали високого рівня компетентності. Українські компанії могли запропонувати такі можливості, адже в їхньому розпорядженні були технології, що залишалися конкурентними на міжнародному ринку [25]. Туреччина ж мала можливість інвестувати у виробництво та забезпечувати розширення серійного випуску техніки, що робило співпрацю взаємовигідною та перспективною з економічної точки зору.

Аналіз динаміки двосторонніх відносин свідчить, що до 2022 року в центрі співпраці опинилися проєкти, пов'язані зі створенням нових класів військової техніки. Турецькі оборонні компанії активно залучали українські технології до розробки ударних безпілотних комплексів, зокрема у рамках проєктів, пов'язаних зі створенням перспективних зразків авіаційної техніки [25]. Така модель дозволяла поєднати можливості двох промислових баз і створювати продукти, що відповідали вимогам сучасних збройних конфліктів,

де перевага залежала від швидкості обробки даних, маневреності та точності завдання ударів.

Рисунок 3.1. Українсько-турецьке військово-технічне співробітництво до 2022 р.: передумови

До 2022 року Туреччина стала одним з основних виробників безпілотних апаратів у регіоні, а Україні співпраця давала можливість оновлювати озброєння та інтегрувати нові платформи у систему оборони. Результатом цього стало впровадження ударних безпілотних систем, що підвищили здатність України проводити розвідку та ефективно діяти проти мобільних груп противника [14]. Спільні виробничі та технічні рішення сприяли появі можливостей для локалізації виробництва окремих компонентів в Україні, що стало одним з довгострокових напрямів партнерства та могло потенційно

зміцнити оборонно-промисловий комплекс держави. Особливу роль у розвитку співпраці відігравав обмін досвідом у галузі тактики використання новітніх засобів у реальних умовах бойових дій. Україна, маючи досвід застосування нових технологій у конфлікті на сході держави, могла ділитися практичними аспектами експлуатації техніки, що давало Туреччині змогу враховувати ці дані під час модернізації власних продуктів. У свою чергу, Туреччина передавала Україні знання щодо впровадження нових виробничих технологій та оптимізації циклів створення військової техніки, що сприяло підвищенню ефективності розвитку українських оборонних підприємств.

Особливе місце у співпраці займали ракетні та авіаційні проекти. Українські конструкторські бюро мали досвід створення комплексів середньої дальності та елементів високоточної зброї, що цікавило турецький оборонний сектор, який до 2022 року прагнув розширити власні можливості у сфері ракетних технологій [40]. Туреччина активно інвестувала у національні програми з розвитку ракетних систем, і партнерство з Україною відкривало можливості для прискорення цих процесів. Україна у свою чергу зберігала інтерес до технологій у сфері авіоніки та систем управління, які Туреччина розробляла у межах оновлення своїх оборонних платформ.

Політичний вимір відігравав помітну роль у розвитку військово-технічного співробітництва. Туреччина прагнула посилити свої позиції в Чорноморському регіоні та зберігати статус активного учасника міжнародних діалогів. Україна, зі свого боку, шукала союзників, здатних підтримати її в умовах загроз та нестабільності [10]. Синергія цих інтересів забезпечувала стабільність партнерства та створювала підґрунтя для підписання нових угод, що охоплювали дедалі ширші технологічні сфери. Партнерство отримувало дедалі більше інституційних форм, що дозволяло створювати дорожні карти та конкретизувати напрями майбутньої взаємодії.

Значні перспективи у розвитку співпраці спостерігалися у сфері кораблебудування. Україна мала досвід конструювання кораблів різних класів,

а Туреччина активно розвивала власний флот, модернізуючи морські сили й збільшуючи автономність морської інфраструктури [25].

Ця взаємодія включала передачу технологій та інжинірингових рішень, що могли застосовуватися у створенні нових корабельних платформ. Турецькі суднобудівні підприємства демонстрували здатність до масштабування виробництва, що робило партнерство економічно обґрунтованим.

Окремим напрямом стала співпраця у сфері бронетехніки. Турецькі компанії розробляли нові види бойових машин, а українські підприємства могли забезпечувати комплектування та моделювання двигунів, що поліпшували характеристики техніки [23]. Такий підхід дозволяв використовувати досвід обох сторін і створювати продукти, що відповідали вимогам сучасного поля бою. Комплексність технічної взаємодії створювала передумови для довгострокового співробітництва та підвищувала конкурентоспроможність обох сторін.

До 2022 року партнерство між Україною та Туреччиною сформувало широкий технологічний фундамент, що включав безпілотні системи, авіаційні двигуни, бронетехніку, морські платформи та ракетні проєкти [14]. Така комплексність свідчила про рівень розвитку відносин і про те, що вони виходили за рамки простих двосторонніх контрактів. Співпраця стала частиною ширших стратегічних інтересів обох країн, які прагнули зміцнювати свій оборонний потенціал та формувати нову архітектуру регіональної безпеки.

3.2. Співпраця у сфері безпеки та оборони в умовах повномасштабної війни 2022–2025 рр.

Від початку повномасштабного вторгнення охоплення війною морських, повітряних та сухопутних напрямів створило умови, за яких двостороння взаємодія почала реалізовуватися швидше, ніж у попередні роки, адже обом

державам довелося адаптуватися до різкого зростання ризиків у Чорноморському регіоні. Інтенсивність цієї співпраці стала наслідком поєднання економічних, дипломатичних і безпекових інтересів, які закономірно перетнулися в умовах глибокої регіональної нестабільності [25].

У 2022–2025 рр. українсько-турецька співпраця у сфері безпеки та оборони набуває чітко оформленого договірною та фінансового характеру, що підтверджується низкою конкретних міждержавних і комерційних домовленостей. Базою для практичної реалізації взаємодії залишаються Рамкова військова угода між Урядом України та Урядом Турецької Республіки від 16.10.2020 та Угода про фінансову допомогу від 16.10.2020, ратифіковані законами України № 810-IX та № 811-IX від 14.07.2020, у межах яких передбачалося фінансування закупівель оборонної продукції орієнтовно на суму близько 36 млн дол. США. У 2022 році укладено угоду щодо будівництва на території України заводу з виробництва безпілотних літальних апаратів, яка передбачає створення виробничих потужностей і сервісної інфраструктури у 2023–2025 рр., а також локалізацію окремих елементів виробництва. Паралельно продовжено виконання контрактів 2019–2021 рр. щодо постачання та обслуговування ударних безпілотних комплексів, що закріплює довгострокову технологічну кооперацію.

Окремим напрямом виступає морська безпека, де реалізується контракт на будівництво корветів типу Ada для Військово-Морських Сил України, укладений у 2020 році, причому орієнтовна вартість одного корабля становить 200–250 млн дол. США, а у 2022–2024 рр. триває виконання робіт і підготовка персоналу. У сфері регіональної безпеки ключовим багатостороннім документом виступає Ініціатива щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування від 22.07.2022, яка забезпечила функціонування морських логістичних маршрутів і дала змогу експортувати десятки мільйонів тонн продукції. Водночас у 2022–2024 рр. реалізуються програми технічної та гуманітарної підтримки, включаючи постачання обладнання, участь у

розмінуванні та підготовку спеціалістів, хоча значна частина цих домовленостей має формат міжвідомчих рішень без окремих ратифікацій.

Аналіз цих даних дозволяє встановити, що у 2022–2025 рр. співпраця переходить від окремих контрактів до комплексної моделі, у якій поєднуються фінансово-договірний, виробничо-технологічний та безпеково-логістичний рівні. Кількісно це проявляється у наявності щонайменше 5–7 ключових угод і контрактів із фінансовим наповненням, а також у значних обсягах оборонних і інфраструктурних проєктів, сукупна вартість яких вимірюється сотнями мільйонів доларів США. Якісно ж відбувається перехід до спільного виробництва та технологічної інтеграції, що відрізняє цей етап від попереднього, де домінували закупівлі. У результаті формується модель партнерства, у якій політичні домовленості безпосередньо конвертуються у матеріальні, технологічні та безпекові результати, що визначає новий рівень взаємодії між державами.

Погіршення безпекового середовища у Чорноморському басейні підштовхнуло сторони до посилення координації у воєнно-морській сфері та моніторингу ризиків. З огляду на зміни у розстановці сил, сторони активізували контактні механізми, спрямовані на обмін інформацією щодо загроз судноплавству, функціонування критичної інфраструктури та дій третіх сторін, що суттєво впливали на морські транспортні маршрути. Підвищення ролі безпекових консультацій зумовлювалося тим, що обидві держави опинилися у ситуації, коли контроль над морськими шляхами став елементом загального балансу сил у регіоні [43].

У зазначений період воєнно-технічний аспект відносин став одним із найбільш динамічних через інституційне закріплення спільних проєктів і розширення виробничої кооперації. Підприємства оборонного сектору розвивали компоненти багаторівневої співпраці: від обміну технологіями до створення виробничих потужностей, здатних задовольнити потреби як у короткостроковому, так і в середньостроковому горизонті. Зміщення акцентів

у напрямі практичних рішень супроводжувалося розбудовою форматів, що поєднували участь приватного бізнесу та державних установ обох країн [25].

У взаємодії особливо вирізнялася сфера безпілотних технологій, де попередній досвід співробітництва став основою для інтенсифікації проектів після 2022 року. Потреби оборони у швидкій адаптації технічних засобів до вимог сучасного бою зумовили активну комунікацію між підприємствами, які займалися розвідкою, системами наведення, модернізацією платформ та програмно-технічним забезпеченням польотних комплексів. Відповідно, кооперація набула характеру не лише постачання, а й спільного модернізаційного процесу у відповідь на зміну середовища [30]. Політико-дипломатичний вимір відносин також демонстрував зростання інтенсивності, оскільки дві держави координували позиції з питань функціонування чорноморського простору, санкційного тиску та участі у міжнародних форматах. Після руйнування низки попередніх угод щодо морського руху сторони докладали зусиль до формування альтернативних механізмів, здатних забезпечити проходження торговельних і гуманітарних маршрутів. Такі механізми передбачали координацію як на двосторонньому рівні, так і в рамках багатосторонніх консультацій з партнерами [10].

Взаємодія розгорталася і в площині гуманітарної та культурної дипломатії, яка стала додатковим каналом комунікації під час війни. За цих умов гуманітарні ініціативи виконували роль інструментів пом'якшення соціальних наслідків бойових дій та сприяли формуванню середовища довіри між суспільствами.

Діалог у сфері культурних обмінів поступово розширювався, створюючи основу для підтримання міждержавного контакту навіть у структурно складні періоди розвитку політичних відносин [14].

Розвиток співпраці в оборонній промисловості акумулював потребу в синхронізації стандартів, технічних вимог і процедур постачання. Модернізація оборонних засобів, їхня адаптація до сучасного поля бою та технологічне переоснащення стали спільним полем інтересів. Для України

така співпраця посилювала здатність оперативно отримувати або створювати необхідні системи; для Туреччини – розширювала канали доступу до нових ринків і технологічних рішень, що посилювало позиції країни в міжнародному оборонному секторі [25].

У 2022–2025 рр. безпекова взаємодія України та Туреччини проходить послідовну еволюцію від кризового реагування до стабілізованої системи координації, що підтверджується конкретними міжнародними рішеннями різних етапів. У 2022 році ключову роль відіграють документи формату надзвичайної сесії Генеральної Асамблеї ООН, зокрема резолюція ES-11/1 «Aggression against Ukraine» від 02.03.2022, а також Ініціатива щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування від 22.07.2022, яка супроводжувалась створенням Спільного координаційного центру в Стамбулі. Ці рішення формують базу для подальшої взаємодії, оскільки поєднують дипломатичні та безпекові механізми реагування на кризу.

У 2023 році розвиток співпраці закріплюється через нові міжнародні акти, зокрема резолюцію Генеральної Асамблеї ООН ES-11/6 від 23.02.2023 «Principles of the Charter of the United Nations underlying a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine», яка визначає рамкові принципи безпекового врегулювання. Додатково варто враховувати рішення щодо продовження функціонування зернового механізму, оформлені у вигляді узгоджених протоколів сторін у березні та травні 2023 року, що забезпечують безперервність морської логістики. Таким чином, у цей період відбувається розширення міжнародно-правової основи співпраці без укладення принципово нових двосторонніх угод.

У 2024 році безпекова взаємодія підтримується через наступні рішення Генеральної Асамблеї ООН, зокрема резолюцію ES-11/7 від 24.02.2024, яка підтверджує попередню лінію міжнародної підтримки України. Водночас співпраця зміщується у площину адаптації до нових умов, що проявляється у координації дій щодо альтернативних маршрутів експорту та забезпечення безпеки судноплавства у Чорному морі, оформлених у вигляді спільних

комюніке та переговорних протоколів. Це свідчить про перехід від реактивних рішень до більш гнучких координаційних механізмів.

У 2025 році нові міжнародно-правові акти або двосторонні угоди у сфері безпеки між Україною та Туреччиною не укладаються, що відображає завершення етапу активного формування договірної бази у попередні роки. Співпраця переходить у фазу практичної реалізації та підтримання вже існуючих механізмів, включаючи координацію в рамках ООН та регіональних безпекових форматів, без створення нових формалізованих інструментів. Такий стан означає стабілізацію взаємодії та її трансформацію у довгострокову систему партнерства.

Аналіз дозволяє встановити, що у 2022–2025 рр. безпекова взаємодія України та Туреччини базується на обмеженій, але чітко визначеній групі міжнародних актів, серед яких ключове значення мають резолюції Генеральної Асамблеї ООН формату ES-11 та рішення, пов'язані із забезпеченням безпеки морських перевезень. Кількісно це означає наявність декількох базових документів, тоді як якісно відбувається перехід від укладення нових угод до їх реалізації та адаптації, що і визначає сучасний етап українсько-турецького безпекового партнерства.

Нарощування взаємодії у сфері військово-морської безпеки зумовлювалося трансформацією Чорноморського регіону, де ризики для торговельних маршрутів зростали щороку. Обидві держави поступово розробляли підходи до координації реагування на загрози мінування, ракетні атаки, а також зміни в режимі судноплавства. Для України це було критично з огляду на необхідність підтримки експорту через морські коридори; для Туреччини – зважаючи на роль держави у функціонуванні проток і контролі над рухом у Чорному морі [30].

На рівні дипломатичного діалогу зросла частота міжвідомчих консультацій, у межах яких сторони обговорювали механізми реалізації стратегічних домовленостей. Розвиток цих каналів комунікації дозволяв підтримувати стабільність контактів навіть у періоди інтенсивних бойових дій

та міжнародних політичних змін. У 2022–2025 рр. дипломатичний діалог охоплював питання безпекової координації, дорожні карти технологічних проектів, співпрацю у сфері розвідданих та підтримку міжнародних ініціатив. У регіональному вимірі взаємодія України та Туреччини впливала на структуру безпеки Чорноморського басейну, де суттєво змінилися умови порівняно з попередніми десятиліттями. Зміни в активності військових сил, зростання обсягів присутності різних держав та нарощування інфраструктури створили ситуацію, у якій координація дій стала необхідною складовою підтримання стабільності. Формування спільних позицій у низці міжнародних ініціатив відбувалося через консультаційні формати та обмін аналітичною інформацією [43].

Суттєву роль відігравала співпраця у сфері регіональної безпеки, що ґрунтувалася на оцінці ризиків, пов'язаних із конфліктами та нестабільністю у суміжних регіонах. Зростання ролі держав Чорноморського басейну у глобальних ланцюгах постачання, енергетичних маршрутах та торговельних ініціативах робило співпрацю між Україною та Туреччиною одним із факторів адаптації до змінного середовища. Розгляд цих ризиків включав аналіз широкої палітри складових – від військових до економічних та гуманітарних [24].

На тлі повномасштабної війни окреме місце посідали питання політичної підтримки, які відображали взаємодію у міжнародних організаціях, участь у двосторонніх консультаціях та підтримку позицій України на дипломатичному рівні.

Туреччина брала участь у низці переговорних процесів, що стосувалися безпекових та гуманітарних аспектів, та сприяла виконанню функцій посередництва в окремих напрямках. Участь у таких процесах стала наслідком накопиченого досвіду країни у регіональних ініціативах [42].

Ділянкою співпраці було питання підтримки продовольчих та гуманітарних коридорів, яке потребувало значної координації сторін у сфері безпеки. Зміна режимів судноплавства, загрози морським торговельним маршрутам та ескалації ризиків для цивільних суден створили умови, за яких

необхідним стало вироблення нових механізмів гарантування проходження вантажів. Турецька сторона, враховуючи свою роль у регулюванні руху через протоки, брала участь у дискусіях щодо можливостей оптимізації маршрутів [10].

Співпраця у сфері оборонної промисловості набула форми інституційно закріплених проектів, які охоплювали виробництво, сервісне обслуговування, модернізацію та підготовку персоналу. Створення умов для відкриття виробничих потужностей в Україні, передача технологічних компонентів та спільне виробництво окремих систем стало частиною багаторічної стратегії, яка у 2022–2025 рр. отримала новий імпульс. Розвиток таких проектів забезпечував потенціал для подальшої інтеграції у міжнародні оборонні ланцюги [14]. У воєнно-політичному аспекті сторони приділяли увагу оцінці дій третіх країн у регіоні, що впливали на безпекову архітектуру. Взаємні консультації включали аналіз тенденцій у поведінці регіональних акторів, оцінку можливих загроз судноплавству, а також обговорення потенційних сценаріїв ескалації. У цих умовах спільні аналітичні огляди та обмін інформацією між установами відігравали стабілізуючу роль у плануванні дій кожної сторони [37].

Значущою складовою партнерства стала підтримка комунікацій між оборонними відомствами, що дозволяла адаптувати спільні дії до змін на полі бою та в регіональному середовищі. Такі контакти сприяли виробленню узгоджених підходів до вирішення низки технічних питань, включно з логістикою, постачанням, модернізацією обладнання та реагуванням на нові загрози. Цей процес супроводжувався накопиченням досвіду, який згодом перетворювався на частину довгострокових форматів співпраці. У період війни особливу роль відігравали механізми координації, що дозволяли адаптувати дії сторін до оперативної ситуації. У рамках таких механізмів створювалися можливості для швидкого реагування на виклики, пов'язані з військовими загрозами, інформаційною безпекою, кібератаками та блокуванням

торговельних маршрутів. Участь у цих процесах посилила здатність сторін підтримувати стабільну взаємодію в умовах динамічних змін [14].

У взаємодії проявлялася також тенденція до поєднання оборонної співпраці з економічними та технологічними проектами, що створювало умови для розширення партнерства поза межами суто військових потреб.

Зростання інтересу до спільних інноваційних проектів, робота з високотехнологічними компонентами та партнерські програми у сфері досліджень відкривали нові перспективи для двосторонніх зв'язків. Усе це відбувалося в контексті регіональної трансформації, яка стимулювала пошук нових моделей кооперації [25].

Співпраця торкалася і тематики регіональної стабільності, зокрема ролі країн Чорноморського басейну в забезпеченні безпеки енергетичних та транспортних потоків. Оскільки регіон залишався одним із найбільш дестабілізованих, оцінка ризиків і координація дій ставали закономірною складовою двосторонніх консультацій. Обидві держави приділяли увагу аналізу факторів, що впливали на функціонування міжнародних транспортних мереж та енергетичної інфраструктури [27].

Загальна динаміка відносин у 2022–2025 рр. демонструвала зміцнення політичного діалогу, який поєднував оборонні, дипломатичні, економічні та гуманітарні напрями. Війна створила ситуацію, в якій партнерство стало практичним інструментом реагування на невизначеність та загрози. Поступове поглиблення співпраці відбувалося на основі інституційного досвіду, накопиченого протягом попередніх років, що дозволило швидко адаптуватися до критичних змін у регіоні [27].

3.3. Роль Туреччини в Чорноморській безпеці: посередництво, дипломатія та військово-морська взаємодія

Роль Туреччини в питаннях безпеки Чорноморського регіону сформувалася під впливом історичних, географічних і політичних обставин, що визначили її унікальне становище як держави, здатної одночасно взаємодіяти з країнами НАТО, ЄС, Близького Сходу, Кавказу та пострадянського простору.

Після 2014 року, а особливо після 2022 року, коли російська ескалація набула масштабів повномасштабної війни, сприйняття Туреччини як одного з головних зовнішніх модераторів Чорноморського простору значно посилюється.

Це пов'язано з її контролем над протоками, військово-морським потенціалом, досвідом участі в багатосторонніх форматах та здатністю вести діалог із різними сторонами конфліктів, залишаючись при цьому у відносній дипломатичній рівновазі. Чорноморський регіон став епіцентром зіткнення між системами безпеки, і Туреччина намагається формувати власний баланс, орієнтуючись на прагнення зберегти регіональний контроль і уникнути надмірного посилення будь-якого з акторів, включаючи Росію, ЄС або окремих союзників по НАТО [9].

Протягом останнього десятиліття Туреччина демонструє зростання амбіцій у морській політиці, зокрема у сфері оборонних технологій та регіональної військово-морської присутності, що пояснюється необхідністю реагувати на трансформацію безпекового середовища Чорного моря. Туреччина прагне одночасно протистояти ризикам, пов'язаним із блокуванням судноплавства, незаконною мілітаризацією окупованих територій та порушенням міжнародних морських норм, і водночас зміцнювати власну роль як держави, що утримує протоки відповідно до Конвенції Монтре. Такий статус дає Туреччині інструменти впливу, що дозволяють проводити гнучку політику щодо посилення контролю над присутністю флотів інших країн у

Чорному морі та обмеження загроз, які можуть виникнути внаслідок неконтрольованого входження військово-морських сил позарегіональних держав. Подібна позиція стала складовою моделі регіонального стримування, де Туреччина намагається запобігати масштабним конфліктам між країнами Чорноморського басейну, але водночас не відмовляється від підтримання власних стратегічних інтересів [24].

Одним із напрямів впливу Туреччини стала її здатність виступати посередником між конфліктуючими сторонами у випадках, коли прямий діалог між ними неможливий. Повномасштабна війна проти України створила нові умови, у яких Туреччина стала одним із небагатьох зовнішніх акторів, що мали водночас контакти з Україною та Росією. При цьому Туреччина визнає територіальну цілісність України, не визнає незаконної анексії Криму та веде співпрацю з українською стороною в питаннях військової взаємодії. Такий комплексний підхід дозволяє їй пропонувати платформи для переговорів, виконувати функції політичного посередника та концентрувати увагу на зниженні регіональних ризиків. Водночас посередницька діяльність Туреччини не зменшує її занепокоєння через посилення військової активності Росії в Чорному морі, що стало особливо помітним у період після руйнування стабілізаційних механізмів, які існували до 2022 року [4].

Посередницькі ініціативи Туреччини включали низку дипломатичних зусиль, серед яких найпомітнішим став Стамбульський переговорний трек 2022 року, а також участь у створенні Чорноморської зернової ініціативи. Турецька дипломатія вибудовувала багаторівневі комунікаційні канали з метою уникнення блокади морських шляхів та збереження циркуляції продовольства, що має глобальні наслідки. Створення механізму моніторингу суден у рамках зернової угоди стало прикладом того, як Туреччина може застосовувати свої регуляторні можливості над протоками та морськими коридорами для розбудови інструментів стабілізації.

Попри зупинку дії угоди з боку Росії, Туреччина намагалася модерувати альтернативні маршрути та зменшити вплив російських обмежень на

міжнародний ринок продовольства. Це підкреслює прагнення Туреччини зміцнювати власну роль як одного з головних арбітрів безпеки у Чорному морі, здатного діяти на перетині інтересів різних держав [33].

Динаміка дипломатичних відносин Туреччини з Україною та Росією демонструє політику балансування, що зумовлена складною структурою регіональних загроз і внутрішніми політичними завданнями Туреччини. Туреччина зберігає військово-технічну співпрацю з Україною, включаючи проекти безпілотних систем та спільну роботу над оборонними технологіями, що підсилює оборонний потенціал України. Водночас Туреччина підтримує економічні зв'язки з Росією, уникнувши приєднання до санкційного режиму Заходу, що створює для неї ширший простір для маневру. Такий підхід пояснюється прагненням Туреччини не втратити власні геоекономічні інтереси, але при цьому зберегти статус держави, здатної взаємодіяти з різними сторонами конфлікту. Для України це означає можливість мати партнера, що сприяє формуванню умов для переговорів і підтримує військову взаємодію, не вступаючи в прямий конфлікт із Росією [24]. Роль Туреччини у військово-морській взаємодії у Чорному морі охоплює цілу систему інструментів, що включає національні програми модернізації флоту, участь у спільних навчаннях, моніторинг морських коридорів та контроль над протоками.

Участь Туреччини у забезпеченні безпеки Чорноморського регіону реалізується через конкретні правові режими, операційні механізми та інституційні формати, які не обмежуються окремими кризовими ініціативами. Базовим інструментом виступає Конвенція про режим проток від 20.07.1936 (Конвенція Монтре), яка у 2022 році була офіційно застосована Туреччиною для закриття проток Босфор і Дарданелли для проходу військових кораблів держав, що беруть участь у війні, що суттєво обмежило військову ескалацію в акваторії Чорного моря. Цей механізм має чітко визначену правову природу і є одним із небагатьох інструментів прямого впливу на військовий баланс у регіоні.

Операційний рівень безпеки забезпечується через участь Туреччини у регіональних військово-морських ініціативах, зокрема BLACKSEAFOR (Black Sea Naval Cooperation Task Group), створеній на підставі Угоди від 02.04.2001, а також операції Black Sea Harmony, започаткованої у 2004 році для моніторингу підозрілої морської активності. Ці формати передбачають регулярний обмін інформацією, координацію патрулювання та взаємодію флотів чорноморських держав, що дозволяє контролювати безпекову ситуацію без створення нових формалізованих союзів. Додатково Туреччина бере участь у морській операції НАТО Operation Sea Guardian (з 2016 р.), яка включає завдання з морського спостереження, боротьби з тероризмом і захисту критичної інфраструктури.

Інституційний рівень безпеки формується через участь Туреччини у діяльності Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), де безпекові питання інтегруються у ширший економічний і транспортний контекст. У межах цього формату ухвалюються рішення щодо розвитку транспортних коридорів, енергетичної інфраструктури та логістичних зв'язків, що мають прямий вплив на стабільність регіону. Окремо варто виділити діяльність Туреччини у сфері контролю за морськими перевезеннями, включаючи перевірку суден, координацію з митними та прикордонними службами, а також обмеження нелегальних потоків.

У гуманітарно-безпековому вимірі Туреччина реалізує механізми евакуації цивільного населення, підтримки морських гуманітарних коридорів та координації з міжнародними організаціями, що оформлюється через міжвідомчі протоколи та оперативні рішення. Паралельно здійснюється співпраця у сфері розмінування та безпеки інфраструктури, що включає підготовку персоналу та передачу технічних засобів, хоча ці механізми часто не мають окремих міжнародних договорів і реалізуються на рівні відомств.

Аналіз показує, що участь Туреччини у забезпеченні безпеки Чорноморського регіону не зводиться до окремих ініціатив, а базується на системі вже існуючих правових режимів і операційних механізмів. Кількісно

це проявляється у використанні щонайменше 4–5 стабільних форматів взаємодії (Конвенція Монтре 1936 р., BLACKSEAFOR, Black Sea Harmony, Operation Sea Guardian, ОЧЕС), а якісно – у поєднанні військово-морських, правових та інституційних інструментів. У результаті Туреччина виконує функцію регулятора безпеки в Чорноморському регіоні, забезпечуючи баланс між стримуванням загроз і підтриманням стабільності без створення жорстких військових блоків.

Туреччина активно розвиває власні військово-морські сили, розширюючи функціональність надводних і підводних платформ, а також інвестує в автономні системи. Це позиціонує Туреччину як одного з провідних акторів морської безпеки в регіоні, здатного здійснювати патрулювання, супровід суден і реагувати на гібридні загрози. Розвиток турецького оборонно-промислового комплексу, зокрема проекти корветів та безпілотних морських апаратів, зміцнюють автономність її морської політики. У контексті повномасштабної війни Туреччина використовує свій флот для підтримання стабільності в протоках, не допускаючи надмірної активності російських військово-морських сил і координуючи взаємодію з партнерами по НАТО в межах допустимих юридичних рамок [9]. Конвенція Монтре стала одним із ключових елементів регіональної архітектури безпеки, через яку Туреччина здійснює контроль над протоками Босфор і Дарданелли. Після 2022 року Туреччина застосувала положення конвенції, заборонивши прохід військових кораблів сторін конфлікту, що стало інструментом деескалації у морському просторі.

Це рішення суттєво обмежило можливості Росії щодо перекидання нових кораблів до Чорного моря, одночасно створивши підстави для стабілізації ситуації в регіоні. Туреччина демонструвала готовність використовувати юридичні механізми як частину власної стратегії, при цьому підкреслюючи необхідність дотримання міжнародного морського права. Функціонування конвенції у воєнний період засвідчило, що Туреччина розглядає її не лише як інструмент контролю, а й як механізм підтримання

балансу між регіональними акторами [10].

У цьому контексті реалізація Анкарою положень Конвенції Монтре стала вагомим і дієвим безпековим кроком на користь України. Офіційне закриття проток Босфор і Дарданелли для проходження військових кораблів воюючих держав на підставі статті 19 Конвенції суттєво обмежило військово-морський потенціал Російської Федерації у Чорноморському басейні. Таке рішення турецької сторони унеможливило перекидання додаткових російських бойових кораблів та субмарин з інших флотів (зокрема з Середземноморської ескадри РФ) до акваторії Чорного моря для посилення угруповання, що здійснювало ракетні обстріли українських міст та морську блокаду портової інфраструктури. Таким чином, суверенний контроль Туреччини над протоками у воєнний період безпосередньо сприяв зниженню рівня військових загроз для південних рубежів України та продемонстрував стратегічну значущість міжнародно-правових механізмів Конвенції Монтре для архітектури української національної безпеки [10]

У сфері військово-морської дипломатії Туреччина зосереджує увагу на розбудові системи регіональної взаємодії, до якої належать як двосторонні, так і багатосторонні ініціативи. Туреччина бере участь у програмах НАТО, спрямованих на моніторинг безпеки в Чорному морі, водночас не допускаючи надмірного зростання ролі позарегіональних флотів. Вона підтримує спільні морські навчання з Україною та іншими партнерами, спрямовані на розвиток сумісності, обмін досвідом та підвищення готовності до реагування на загрози. У період після 2022 року такі навчання стали інструментом демонстрації підтримки України та способом зміцнення оборонної стійкості морського простору. Туреччина намагається адаптувати свою участь у міжнародних морських програмах до умов, що постійно змінюються, враховуючи загрози гібридного характеру, міни, кібератаки та порушення навігаційних систем [44].

Посилення російської присутності в Чорному морі, періодичні напади на цивільну інфраструктуру та спроби встановлення контролю над морськими шляхами сформували потребу для України та Туреччини у розвитку спільних

підходів до безпеки. Туреччина підтримувала ідею розробки форматів, що дозволяють забезпечити сталість судноплавства та обмін оперативною інформацією. Внесок Туреччини полягає у здатності координувати морські маршрути, надавати логістичний супровід і організувати зустрічі з представниками міжнародних інституцій. У цьому контексті турецькі ініціативи включають розробку механізмів забезпечення роботи гуманітарних коридорів, що дає змогу уникати переривання глобальних ланцюгів поставок. Такі дії Туреччини демонструють її прагнення утримувати Чорне море у стані контрольованої стабільності та уникати його перетворення на простір масштабної конфронтації [24].

Співпраця Туреччини з Україною у сфері безпеки і оборони має тривалу історію, але після 2022 року її зміст набув нового значення. Зокрема, активізувалися проекти, пов'язані з виробництвом та експлуатацією безпілотних літальних апаратів, військово-морських платформ і високоточних систем, що стали елементом зміцнення оборонної самостійності України.

Спільні програми у сфері військової техніки реалізуються з урахуванням потреб українських сил оборони, що змінюються відповідно до умов війни. Турецько-українська взаємодія у цьому напрямі стала частиною ширшої регіональної стратегії, спрямованої на формування умов, за яких держави Чорноморського простору можуть мати достатні оборонні можливості протистояти загрозам незалежно від дій інших акторів [25].

Взаємодія Туреччини з Україною та іншими державами у сфері Чорноморської безпеки реалізується через комплекс багатосторонніх і двосторонніх форматів, що мають чітке інституційне та операційне оформлення. У сфері миротворчого та переговорного посередництва ключовим механізмом виступають переговорні зустрічі за участі Туреччини, України та міжнародних організацій, зокрема організовані у Стамбулі у березні 2022 року, а також подальші консультації за участі ООН, які оформлюються у вигляді офіційних протоколів і спільних заяв сторін. Ці формати забезпечують

збереження каналів комунікації навіть за умов високої конфліктності та дозволяють підтримувати переговорний процес на постійній основі.

Військово-морська співпраця здійснюється через участь Туреччини та України у стандартизаційних механізмах НАТО, зокрема у рамках Програми розширених можливостей (Enhanced Opportunities Partnership), до якої Україна приєдналася у 2020 році, а також через впровадження стандартів взаємосумісності STANAG у сфері морської безпеки. Додатково важливу роль відіграють багатосторонні навчання та обмін інформацією, що проводяться під егідою НАТО і передбачають координацію дій у Чорному морі без створення окремих регіональних військових союзів.

Економічно-логістичний напрям реалізується через діяльність Організації Чорноморського економічного співробітництва, а також через функціонування міжнародних транспортних коридорів, включаючи Транскаспійський міжнародний транспортний маршрут (Middle Corridor), який активно використовується з 2022 року як альтернатива традиційним шляхам. У межах цих форматів ухвалюються рішення щодо координації перевезень, розвитку портової інфраструктури та забезпечення безпеки логістичних ланцюгів.

Контртерористичні та антикризові заходи забезпечуються через участь Туреччини у морських операціях НАТО, зокрема Operation Sea Guardian, а також через діяльність національних координаційних центрів і механізмів обміну розвідувальною інформацією. Ці інструменти дозволяють здійснювати моніторинг підозрілої активності, протидіяти незаконним перевезенням та забезпечувати безпеку морських комунікацій.

Гуманітарні та медіаційні проєкти реалізуються через координацію з ООН, зокрема у форматах забезпечення безпеки цивільного судноплавства та підтримки гуманітарних перевезень, що оформлюється у вигляді міжвідомчих домовленостей і операційних протоколів. Паралельно Туреччина бере участь у міжнародних конференціях і консультаційних платформах, спрямованих на стабілізацію ситуації в регіоні та підтримку цивільного населення.

Аналіз показує, що взаємодія Туреччини з Україною та іншими державами у сфері Чорноморської безпеки базується на поєднанні кількох типів інструментів: переговорних форматів, стандартів НАТО, регіональних економічних організацій та операційних безпекових механізмів. Кількісно це проявляється у використанні щонайменше 4–6 стабільних форматів координації, тоді як якісно відбувається інтеграція військових, економічних і гуманітарних складових у єдину систему регіональної безпеки. У результаті формується модель багаторівневої взаємодії, у якій Туреччина виступає як координатор, посередник і безпековий актор у Чорноморському регіоні.

Одним із найпомітніших аспектів взаємодії стала побудова українсько-турецьких підприємств у сфері виробництва оборонних технологій. Зокрема, реалізуються проекти, пов'язані зі створенням виробничих ліній та логістичних центрів для безпілотних платформ, що перетворює Туреччину на одного з головних зовнішніх партнерів України у питаннях оборонного виробництва. Така співпраця створює можливості для довгострокового розвитку оборонного сектору України, сприяючи зміцненню її технологічної бази та зменшенню залежності від зовнішніх поставачань. Туреччина розглядає співпрацю з Україною як інструмент посилення власної оборонної промисловості та підвищення регіонального впливу [25].

У контексті посередництва Туреччини варто розглянути її роль у питаннях політичної комунікації, де Туреччина намагається підтримувати канали діалогу між сторонами та уникати сценаріїв неконтрольованої ескалації. Дипломатичні ініціативи включають зустрічі високого рівня, консультації з питань безпеки та підтримання контактів із міжнародними організаціями. Туреччина прагне забезпечити умови, за яких Чорноморський регіон може залишатися простором для переговорів, а не лише ареною силового протистояння. Це стосується також питань гуманітарної взаємодії, звільнення утримуваних осіб та координації зусиль щодо мінімізації ризиків для цивільного населення [42].

Окрему роль Туреччина відіграє у питаннях енергетичної безпеки Чорного моря. Контроль над транспортними коридорами, зокрема морськими маршрутами, що забезпечують експорт енергоносіїв, формує потребу в політиці, яка поєднує економічні, військові та дипломатичні інструменти. Туреччина використовує своє розташування для посилення впливу на регіональні енергетичні потоки, що створює додатковий елемент її взаємодії з Україною та європейськими країнами. Збереження стабільності у Чорному морі є умовою функціонування цих маршрутів, і Туреччина прагне мінімізувати ризики, що пов'язані з воєнними діями, атакою на інфраструктуру або блокадою портів [27].

У період після 2022 року Туреччина зіткнулася з потребою адаптувати свою зовнішню політику до нових реалій, у яких безпека Чорного моря стала питанням не лише регіонального, а й глобального масштабу. Посилення конфліктності регіону створило нову конфігурацію інтересів, де Туреччина має враховувати позиції НАТО, ЄС, США, України і водночас уникати прямої конфронтації з Росією. Це спричинило появу багаторівневого дипломатичного курсу, який включав прагнення формувати альтернативні логістичні шляхи, розширювати можливості військово-морської співпраці та зміцнювати роль посередника в питаннях безпеки. Туреччина намагається забезпечувати стабільність у регіоні через балансування між зобов'язаннями перед союзниками та власними стратегічними інтересами.

Поглиблення співпраці Туреччини з Україною у сфері військово-морської взаємодії пояснюється не лише спільними інтересами щодо протидії загрозам, а й усвідомленням стратегічного значення України для загальної рівноваги Чорноморського регіону. Україна виступає бар'єром для подальшого просування російського впливу в регіоні, і Туреччина розглядає підтримку України як елемент збереження можливості регулювати баланс сил. Це відображено у підходах Туреччини до розвитку спільних військово-морських технологій, навчань та обміну оперативною інформацією, що формує нову якість співпраці між державами [45]. Морська взаємодія також охоплює

питання мінної безпеки, адже після 2022 року велика кількість мін у Чорному морі створила ризики для цивільного судноплавства. Туреччина, як одна з держав із найпотужнішими саперними можливостями в регіоні, долучалася до ініціатив щодо розмінування та моніторингу потенційно небезпечних ділянок. Ці зусилля здійснювалися не лише в інтересах України, а й для забезпечення стабільності міжнародної торгівлі. Туреччина розглядає мінну проблему як сферу, де її участь сприяє підвищенню морської безпеки загалом і водночас демонструє здатність Туреччини діяти як технічний партнер у питаннях безпеки [24].

Чорноморська політика Туреччини включає значний спектр дипломатичних формул, спрямованих на підтримання регіональної стабільності. Туреччина активно взаємодіє з міжнародними організаціями, намагаючись залучати їх до обговорення ризиків, що зростають унаслідок російської агресії. Туреччина підкреслює, що безпека Чорного моря є елементом загальноєвропейської системи, і її порушення може спричинити ланцюгову реакцію у сферах енергетики, торгівлі та гуманітарної стабільності. Водночас дипломатична активність Туреччини спрямована на зменшення можливостей для одностороннього контролю над морськими шляхами, що створює для неї додаткові аргументи в переговорах із партнерами та опонентами [37].

Значна частина діяльності Туреччини у сфері чорноморської безпеки пояснюється її бажанням утримувати Чорне море як простір, де вона може реалізовувати свої стратегічні інтереси, не допускаючи домінування будь-якої іншої держави. Така модель поведінки ґрунтується на аналізі загроз, що виникли після 2014 року, коли мілітаризація Криму та агресія проти України призвели до зміни співвідношення сил у регіоні. Туреччина відреагувала на це шляхом посилення власного флоту, модернізації оборонної промисловості та розширення партнерських відносин, що створює умови для проактивної морської політики. Одночасно Туреччина прагне зменшувати ризики прямих

зіткнень між країнами через дипломатичні інструменти, що зміцнює її позиції на міжнародній арені [43].

Турецька політика щодо Чорного моря демонструє поєднання м'якої та жорсткої сили, де дипломатія, гуманітарна взаємодія і військово-морський потенціал формують єдиний комплекс впливу. Такий підхід дозволяє Туреччині залишатися державою, що може підтримувати ініціативи з деескалації й водночас посилювати власну участь у питаннях оборони. У цьому полягає особливість турецької ролі в регіоні, де вона виконує функцію модератора, партнера і регулятора одночасно.

РОЗДІЛ 4. ЕКОНОМІЧНЕ ТА ГУМАНІТАРНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ І

ТУРЕЧЧИНИ у 2014–2025 рр.

4.1. Торговельно-економічні відносини та перспективи Угоди про зону вільної торгівлі

Торговельно-економічні відносини між Україною та Турецькою Республікою формувалися під впливом політичних і структурних змін, що відбувалися в обох державах, а також під впливом регіональних процесів, які визначили підвищений інтерес до взаємної кооперації. Дві країни демонстрували сталу динаміку товарообігу ще до підписання угоди про створення зони вільної торгівлі, однак посилення стратегічного діалогу та потреба в розширенні доступу до ринків сформували передумови для активного обговорення нових форматів економічної взаємодії. У цьому контексті розвиток торгівлі, спільні інвестиційні проєкти та прагнення усунути бар'єри виходять на передній план, адже обидві економіки структурно взаємодоповнюють одна одну та мають значний потенціал для розширення виробничих і логістичних ланцюгів [21].

Серед головних характеристик торгівлі між країнами виокремлюється нерівномірна структура товарообігу, де український експорт переважно складається з аграрної продукції, металургійних виробів і мінеральної сировини, тоді як турецький експорт представлений продукцією переробної промисловості, легкого машинобудування, побутової техніки та текстильної промисловості. Така конфігурація формує можливості для розширення взаємодії через диверсифікацію поставок, просування продукції з високою доданою вартістю та створення спільних виробництв. Розвиток інфраструктурних зв'язків, зокрема логістичних маршрутів у Чорному морі, значно розширює можливості для транспортної доступності, що підсилює економічний діалог і зменшує транзакційні витрати [21].

Торговельно-економічні відносини України та Туреччини у 2022–2025 рр. демонструють відносну стабільність та адаптивність до воєнних умов, що підтверджується конкретними показниками товарообігу. У 2021 році він становив близько 7,4 млрд дол. США, у 2022 році скоротився до приблизно 6,0 млрд дол. США, однак у 2023 році відновився до рівня близько 7,3 млрд дол. США. У 2024 році обсяг торгівлі утримується на рівні понад 7 млрд дол. США, що свідчить про стабілізацію економічних зв'язків, тоді як у 2025 році остаточні статистичні дані відсутні, але поточна динаміка не демонструє різких відхилень. У структурі експорту України до Туреччини зернові культури формують близько 25–30%, чорні метали – 15–20%, а також значну частку становить соняшникова олія та інша аграрна продукція. Імпорт із Туреччини включає машини та обладнання (20–25%), текстиль і одяг (до 15%), а також полімери та будівельні матеріали.

Експортний потенціал України у відносинах із Туреччиною пов'язаний із можливістю збільшення частки продукції з доданою вартістю, однак на сьогодні понад 60% експорту має сировинний або напівсировинний характер. Угода про зону вільної торгівлі від 03.02.2022 передбачає скасування мит приблизно для 80% промислових товарів, що відкриває доступ до ринку Туреччини з населенням понад 85 млн осіб. Потенційне зростання експорту оцінюється на рівні 15–25% у середньостроковій перспективі, однак реалізація цього показника залежить від модернізації виробництва та відповідності технічним регламентам. Водночас без інвестицій у переробну промисловість структура експорту суттєво не зміниться.

Імпорт із Туреччини має більш технологічний характер, оскільки частка машинобудування становить 20–25%, текстильної продукції – до 15%, а також значною є частка хімічної продукції та побутової техніки. Зниження тарифних бар'єрів у межах ЗВТ може призвести до здешевлення імпортованих товарів у середньому на 10–20%, що підвищує їх конкурентоспроможність на українському ринку. Це створює ризики для вітчизняних виробників у секторах із нижчим рівнем технологічності, зокрема у легкій промисловості.

Таким чином, імпорт виступає одночасно фактором розвитку конкуренції та потенційним джерелом витіснення окремих українських підприємств.

Інвестиційне співробітництво має значне фінансове наповнення, оскільки загальний обсяг реалізованих турецькими компаніями інфраструктурних проєктів в Україні перевищує 4–5 млрд дол. США. У 2022–2024 рр. зберігається тенденція до залучення турецького капіталу у проєкти відбудови, дорожнього будівництва та логістики. Угода про ЗВТ створює додаткові стимули для інвестицій у промисловість, транспорт і високотехнологічні галузі, однак ефективність цих процесів залежить від податкової політики, гарантій захисту інвестицій та рівня ризиків, пов'язаних із війною.

Вплив ЗВТ на промисловість України має подвійний характер, оскільки скасування мит для близько 80% промислових товарів відкриває нові можливості для експорту, але одночасно посилює конкуренцію. У низці секторів цінова перевага турецьких товарів може становити 10–20%, що змушує українських виробників підвищувати ефективність. Водночас угода передбачає перехідні періоди тривалістю до 5–10 років, що дає можливість адаптації. Це створює передумови для технологічного оновлення промисловості та розвитку переробного сектору.

Логістичний компонент є ключовим для реалізації торговельного потенціалу, оскільки понад 60% товарообігу традиційно здійснюється морським транспортом. У 2022–2024 рр. частка альтернативних маршрутів зросла приблизно до 20–30% через обмеження судноплавства, однак чорноморські порти залишаються критично важливими для масових вантажів. Формування нових логістичних ланцюгів дозволяє підтримувати товарообіг на рівні понад 7 млрд дол. США, але їх ефективність залежить від безпекової ситуації та інфраструктурних інвестицій.

Середньострокові перспективи реалізації Угоди про ЗВТ передбачають зростання товарообігу до рівня 8–10 млрд дол. США за умови стабілізації ситуації та повної імплементації її положень. При цьому Туреччина може

посилити роль транзитного хабу для українського експорту до ринків Близького Сходу та Північної Африки. Водночас ефективність ЗВТ залежить від виконання технічних вимог, модернізації виробництва та темпів післявоєнної відбудови України. У результаті угода виступає не лише інструментом лібералізації торгівлі, а й фактором структурної трансформації економічних відносин між державами.

Участь Туреччини в регіональних економічних процесах створює для України додаткові можливості виходу на ринки Близького Сходу та Кавказу, враховуючи роль Туреччини як регіонального торговельного хабу. Турецькі компанії демонструють інтерес до інвестицій у транспортну інфраструктуру, модернізацію портових потужностей і створення логістичних кластерів, що здатні забезпечити швидший і дешевший рух товарів.

У цьому контексті перспектива функціонування ЗВТ розглядається як інструмент, здатний зняти митні бар'єри, стимулювати трансфер технологій та полегшити інтеграцію українських виробників у великі регіональні ланцюги. Розвиток таких підходів сприяє економічній взаємодії навіть в умовах глобальної турбулентності й регіональних конфліктів [25].

Окрему роль у торговельно-економічних відносинах відіграє аграрна сфера, де Україна посідає позиції одного з головних експортерів зернових і олійних культур для Туреччини.

Структура торгівлі у цьому сегменті формувалася доволі стабільно протягом останніх років, а потреба Туреччини у продовольчій безпеці посилює її зацікавленість у продовженні співпраці. Українські ресурси забезпечують можливості для підтримання стабільності внутрішніх ринків Туреччини, тоді як Туреччина виступає своєрідним логістичним мостом, що з'єднує українські аграрні потоки з міжнародними ринками. Такий формат взаємодії створює підґрунтя для подальшого укріплення позицій України в регіональній продовольчій системі [24].

Водночас співпраця у металургійній та енергетичній сферах демонструє підвищену взаємну вигоду. Україна забезпечує Туреччину низкою товарних

позицій, які сприяють розвитку турецької промисловості, зокрема сталевими напівфабрикатами та окремими видами рудної продукції. Натомість турецькі компанії пропонують сучасні технологічні рішення для модернізації українських виробничих секторів, орієнтуючись на інтереси українського бізнесу в оновленні обладнання та оптимізації виробничих процесів. У такому контексті ЗВТ має потенціал зменшити тарифне навантаження та стимулювати довгострокове планування інвестицій [23].

Питання інвестиційної співпраці виходить за межі традиційного товарообігу, охоплюючи будівництво, енергетику, транспорт, туристичну інфраструктуру й оборонно-промисловий сектор. Турецькі будівельні компанії давно присутні на українському ринку, реалізуючи великі інфраструктурні проекти, які охоплюють дорожнє будівництво, реконструкцію мостів, зведення промислових об'єктів. Такі проекти сприяють підвищенню конкурентоспроможності української транспортної мережі та покращують умови доступу українських товарів на міжнародні ринки. У межах ЗВТ розглядається перспектива розширення участі турецьких компаній у державно-приватних партнерствах, що дозволить залучити сучасні технології та забезпечити стійкість інфраструктурних рішень [23]. Перспективи створення ЗВТ активно обговорювалися в контексті євроінтеграційної політики України, оскільки Туреччина сама має специфічний формат економічних зв'язків з Європейським Союзом через митний союз. Це створює унікальну конфігурацію, за якої українські виробники можуть отримати доступ до ширшого економічного простору, а Туреччина, у свою чергу, розглядає український ринок як структурно перспективний для експорту перероблених товарів. Водночас узгодження норм санітарного контролю, технічного регулювання та сертифікації потребує адаптації з обох сторін, що може стати окремим етапом у підготовці угоди. Для України така адаптація може посилити відповідність її продукції міжнародним стандартам [21].

Одним із дискусійних аспектів угоди залишається питання чутливих товарних груп, які становлять значну частину доходів або критично впливають

на конкурентоспроможність національного виробника. Йдеться як про український аграрний сектор, так і про турецьку текстильну та машинобудівну продукцію, яка здатна суттєво змінити баланс на ринку після зниження тарифів. Тому модель угоди спрямована не лише на лібералізацію, а й на коригування перехідних періодів, квотування окремих товарів і механізми адаптації до ринкових змін. Такий підхід дозволяє уникати різких економічних коливань і забезпечувати передбачуваність для бізнесу [25].

Економічна взаємодія між двома державами також ґрунтується на туристичній сфері, де численні потоки громадян забезпечують стабільний рух капіталу та попит на послуги. Туреччина виступає одним із найпопулярніших туристичних напрямів для українців, що створює значні надходження для турецького сектору послуг і стимулює розвиток міжрегіональних програм взаємодії.

Туреччина, у свою чергу, зацікавлена у залученні українських інвесторів до розвитку туристичних кластерів та інфраструктури, що розширює загальну структуру економічного партнерства [24]. Значний потенціал має співпраця у сфері транспортної логістики, де обидві країни оцінюють Чорне море як простір, через який можуть реалізовувати масштабні проекти міжнародного транзиту. Туреччина розглядає альтернативні маршрути, спрямовані на зміцнення власної ролі в системі глобальних торговельних ланцюгів, тоді як Україна орієнтується на розвиток портів, інтеграцію залізничних сполучень та створення безпечних коридорів в умовах воєнних викликів. Перспектива ЗВТ здатна надати таким проектам додатковий економічний зміст, підсилюючи інвестиційну привабливість регіону [24].

Підписання угоди про ЗВТ може сприяти збільшенню обсягів експорту української продукції до Туреччини через усунення тарифних та нетарифних бар'єрів, що особливо важливо для секторів, які прагнуть розширити доступ до зовнішніх ринків. Йдеться про меблеву промисловість, харчову переробку, фармацевтичний сектор і легку промисловість, які потребують доступу до масштабних ринків для збільшення виробництва. Турецька сторона

потенційно зацікавлена у розширенні імпорту сировини та проміжної продукції з України для власної переробної промисловості, що створює додаткові можливості для економічної синергії [24]. Особливе місце у взаємодії посідає оборонно-промислова сфера, яка останніми роками стала структурним складником двостороннього партнерства. Хоча ця сфера безпосередньо не включена до угоди про ЗВТ, її розвиток впливає на загальну економічну динаміку, оскільки створює високотехнологічні виробничі кластери, сприяє інвестиціям і розвиває спільні підприємства. У такому контексті економічна частина співпраці має ширший зміст, ніж просто обмін товарами, і охоплює формування довгострокових індустріальних зв'язків [25].

Перспективи ЗВТ також пов'язані з формуванням конкурентних умов для малого й середнього бізнесу, який може отримати доступ до нових ринків та можливість кооперації з турецькими підприємствами.

Розвиток електронної комерції, спрощення митних процедур, цифровізація документообігу – ці інструменти здатні змінити структуру торгівлі та зробити її більш гнучкою. Наявність подібних механізмів стимулює інноваційну активність і розширює спектр товарів та послуг, які можуть бути включені до торговельних потоків на взаємовигідних умовах [41].

4.2. Турецькі інвестиції в Україні та спільні інфраструктурні проєкти

Турецькі компанії демонстрували інтерес до українського ринку через його масштаби, транспортний потенціал та вигідне географічне розташування, що створювало умови для розвитку інфраструктурних проєктів у будівельній, транспортній та енергетичній сферах [25]. Розширення інвестиційної присутності часто пов'язували зі здатністю українського ринку забезпечувати довгострокові можливості для бізнесу, зокрема у контексті модернізації транспортних коридорів.

Поступальний розвиток турецького інвестиційного сегмента проявлявся у розбудові проєктів, пов'язаних із морською логістикою та реконструкцією транспортних вузлів, що відповідає загальним економічним моделям транскордонної кооперації у Чорноморському регіоні [1]. Залучення інвестицій у ці сфери сприяло підвищенню ефективності регіонального переміщення товарів і створювало умови для поліпшення сервісної інфраструктури. Турецькі компанії виступали підрядниками у дорожньому будівництві та реконструкції об'єктів, що характеризувалися високою капіталомісткістю та потребою в сучасних технологіях.

У сфері авіабудівних і суміжних промислових компетенцій спостерігалася тенденція до формування спільних виробничих процесів і технологічної кооперації, що відповідає глобальним трендам інтеграції виробничих ланцюгів між країнами, які прагнуть посилити свою присутність у високотехнологічних секторах [12]. Такі проєкти є прикладом того, як розвиток економічних зв'язків трансформується у формат взаємного обміну технологіями та спеціалізованими компетенціями. Турецькі інвестиції часто були орієнтовані на розвиток морської інфраструктури, модернізацію портів та об'єктів, пов'язаних із логістикою. У цьому контексті економічна взаємодія розглядалася як інструмент підсилення регіональної транспортної мережі та інтеграції торговельних шляхів, що завжди відігравало роль у стабілізації економічної динаміки регіону [21]. Компанії з Туреччини брали участь у

розробці інфраструктурних рішень, що сприяло підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних логістичних вузлів.

Окреме місце посідали проекти дорожнього будівництва, у яких турецькі підрядники були активними учасниками. Така участь пояснювалася масштабами внутрішніх інфраструктурних потреб та наявністю у турецьких компаній довготривалого досвіду виконання робіт як у країнах Близького Сходу, так і у державах Європи [27]. Співпраця у дорожньому секторі сприяла не лише покращенню транспортних можливостей, але й формувала нові підходи до будівельних стандартів та процесів підготовки фахівців. Будівельна галузь стала однією з найбільш активних сфер турецької інвестиційної присутності. Участь турецьких компаній у спорудженні об'єктів соціальної, транспортної та промислової інфраструктури розглядалася як чинник посилення ринку та розширення мережі економічних контактів між двома державами [14]. Водночас будівельні проекти сприяли впровадженню нових підходів до управління великими інвестиційними процесами та підвищенню рівня технологічної культури.

Залучення інвестицій у сферу енергетичної модернізації набуло особливого значення через зростаючу потребу в оновленні інфраструктури та підвищенні енергоефективності промислових і житлових об'єктів. Турецькі компанії демонстрували інтерес до проєктів, спрямованих на розвиток альтернативної енергетики, модернізацію мереж і підвищення ефективності енергоспоживання [21]. Така співпраця створювала підґрунтя для реалізації довгострокових інвестиційних програм. Турецькі інвестори розглядали ці проєкти як інструмент диверсифікації власної діяльності у регіоні, що дозволяло створювати додану вартість у суміжних секторах. Розвиток таких комплексів формував ширшу мережу співробітництва між приватними компаніями двох держав.

У туристичному секторі інвестиції мали мультиплікаційний ефект, оскільки розвиток готельної та рекреаційної інфраструктури створював додаткові можливості для зайнятості та підсилював міждержавні економічні

зв'язки. Турецькі компанії брали участь у модернізації окремих туристичних об'єктів, застосовуючи власний досвід у сфері сервісних технологій та управління туристичними центрами [24]. Ця співпраця була спрямована на формування більш різноманітного економічного середовища.

Турецькі інвестиції в Україні у 2022–2025 рр. мають чітко виражений кількісний та галузевий характер і зосереджені насамперед в інфраструктурі. Загальний обсяг реалізованих турецькими компаніями проєктів перевищує 4,5–5 млрд дол. США, при цьому лише у дорожньому будівництві укладено десятки великих контрактів. Компанія Onur Group виконала роботи із будівництва та реконструкції доріг протяжністю понад 3000 км, а загальна вартість її проєктів в Україні перевищує 1 млрд дол. США. Компанії Rönensans Construction та Limak реалізували інфраструктурні та девелоперські проєкти вартістю від 200 до 500 млн дол. США за окремими об'єктами. Таким чином, турецький капітал займає одну з провідних позицій серед іноземних інвесторів у сфері будівництва.

Участь турецьких компаній у дорожньому будівництві має системний характер, оскільки у 2020–2024 рр. вони виконували значну частину підрядів на міжнародних транспортних коридорах. За окремими напрямками модернізація інфраструктури дозволила скоротити час перевезень на 10–15%, що безпосередньо впливає на зниження логістичних витрат. Після 2022 року турецькі підрядники активно залучаються до відновлення мостів, транспортних вузлів і критичних ділянок доріг, що дозволяє відновлювати ключові маршрути у стислі строки. Це формує основу для стабільного функціонування внутрішньої та зовнішньої торгівлі навіть в умовах війни.

Інвестиції у логістичну та портову інфраструктуру спрямовані на розвиток складських комплексів, транспортних хабів і перевалочних потужностей. Окремі проєкти терміналів і логістичних центрів оцінюються у межах 50–200 млн дол. США, що дозволяє збільшити обсяги обробки вантажів і покращити ефективність транспортних потоків. З урахуванням того, що понад 60% зовнішньої торгівлі України пов'язано з морською логістикою, такі

інвестиції мають стратегічне значення для економічної стійкості країни. Водночас розвиток логістики після 2022 року супроводжується диверсифікацією маршрутів і зростанням ролі мультимодальних перевезень.

У промисловості та енергетиці турецькі інвестиції мають менший, але зростаючий масштаб і охоплюють проекти вартістю приблизно 20–100 млн дол. США. Йдеться про створення виробничих майданчиків, модернізацію підприємств і розвиток виробництва будівельних матеріалів. У сфері відновлюваної енергетики інтерес турецьких інвесторів поступово зростає, однак реалізація таких проектів стримується безпековими ризиками. Попри це, ці інвестиції сприяють підвищенню технологічного рівня економіки та створенню нових робочих місць.

У 2022–2024 рр. ключовим напрямом стає відбудова в умовах війни, де турецькі компанії реалізують проекти відновлення житлової та соціальної інфраструктури. Сукупна вартість таких проектів вимірюється сотнями мільйонів доларів США, причому значна частина з них спрямована на відновлення шкіл, лікарень і житлових кварталів. Це дозволяє скоротити строки відбудови та забезпечити базові соціальні потреби населення. Активність турецького бізнесу у цій сфері свідчить про його стратегічний інтерес до довгострокової присутності в Україні.

Фінансові механізми співпраці включають прямі інвестиції, державно-приватне партнерство та концесійні моделі, що дозволяє реалізовувати проекти вартістю від десятків мільйонів до кількох сотень мільйонів доларів без критичного навантаження на державний бюджет. Участь турецьких компаній у міжнародних програмах реконструкції також забезпечує доступ до зовнішнього фінансування. У результаті формується ефективна модель співпраці, у межах якої інфраструктурні інвестиції стають одним із ключових факторів економічної стабілізації України в умовах війни.

Сферою взаємодії були також інвестиції у виробничі майданчики, що спеціалізувалися на легкій промисловості та переробці сировини. Турецькі

інвестори використовували потенціал українського ринку для розміщення виробництв, орієнтованих на експорт, що характерно для моделі транснаціонального бізнесу [21]. Такі проекти створювали додаткові можливості для розвитку регіонів та формували нові економічні кластери.

Спільні інфраструктурні проекти охоплювали також реконструкцію об'єктів соціального призначення, включно з медичними та освітніми установами. Участь турецьких компаній у цих проектах пояснювалася наявністю досвіду масштабного будівництва та здатністю забезпечити комплексний підхід – від проектування до введення в експлуатацію [21]. Така модель співпраці підсилювала соціальний і економічний ефект інвестицій.

Окремим напрямом інвестицій була модернізація промислових підприємств, де турецькі бізнес-групи впроваджували технології підвищення продуктивності та ефективності виробництва. Синергія технологічного досвіду та сприятливих умов для промислової кооперації дозволяла створювати проекти, що відображали тенденції глобальної інтеграції економічних систем [37]. Участь турецьких підприємств у цьому процесі сприяла оновленню промислових кластерів.

Взаємодія у сфері портового розвитку була орієнтована на посилення транзитного потенціалу регіону та адаптацію інфраструктури до сучасних потреб міжнародної торгівлі. Турецькі інвестиції сприяли модернізації окремих елементів портової логістики, що відображало загальний тренд зростання ролі морських перевезень у глобальних економічних системах [30]. Це дозволяло підвищити рівень інтеграції у міжнародні товарні ланцюги. Тісна співпраця в інфраструктурній сфері позитивно впливала на двосторонню торгівлю, оскільки нові та модернізовані логістичні маршрути створювали умови для більш ефективного транспортування товарів різного призначення. Розвиток транспортної інфраструктури, у якому брали участь турецькі компанії, стимулював оптимізацію логістичних витрат та зміцнення економічної взаємодії [40]. Такі процеси зміцнювали позиції двох держав у регіональних економічних мережах.

Спільні інфраструктурні ініціативи були спрямовані на створення довготривалих економічних ефектів через вдосконалення технологічних процесів та збільшення обсягів міжнародної кооперації. Турецькі інвестиції забезпечували можливість реалізації масштабних проєктів, що мали потенціал формувати нові сегменти ринку та підсилювати економічний розвиток окремих територій [25].

4.3. Гуманітарна взаємодія: освіта, культура, релігійні та міжлюдські контакти

Гуманітарна взаємодія у сфері освіти, культури, релігійного діалогу та міжлюдських контактів розглядається як простір для формування стійких форм комунікації між суспільствами, де соціальні процеси поширюються через особисту участь людей та організовані інституційні механізми.

Ця взаємодія поступово розширюється завдяки зростанню потреби у взаєморозумінні між культурами, збагаченні освітнього потенціалу та активізації громадської дипломатії, яка виникає природно на основі спільних соціальних інтересів [27].

У галузі освіти гуманітарні контакти охоплюють різноманітні форми співпраці: академічні обміни, участь у спільних наукових проєктах, створення двосторонніх навчальних програм, проведення літніх шкіл та підвищення кваліфікації викладачів. Освітні ініціативи сприяють формуванню середовища, у якому студенти різних країн здобувають можливість взаємодіяти між собою, запозичувати методики та дослідницькі підходи, а також відкривати для себе інтелектуальні традиції інших суспільств [16]. Такі процеси зміцнюють міжособистісні зв'язки й підтримують довгострокову комунікацію між академічними інституціями.

Поширення міжнародних освітніх мереж створює умови для обміну знаннями, що проявляється у мобільності студентів і викладачів, доступі до іноземних освітніх ресурсів, можливості проходження практик у партнерських

установах і розширенні мовних компетенцій. Подібна співпраця формує динамічну інтелектуальну інфраструктуру, завдяки якій навчальні заклади можуть адаптувати власні програми до сучасних викликів та інтегрувати інноваційні технології навчання. У цьому процесі міжнаціональна взаємодія виступає частиною ширшого гуманітарного середовища, що виникає на основі академічної комунікації та бажання поглиблювати спільні дослідження [41].

Культурна співпраця також посідає важливе місце, оскільки вона охоплює не лише мистецькі події, але й перекладацькі програми, спільні фестивалі, музейні колаборації, творчі резиденції та національні культурні дні. Зростає кількість проєктів, спрямованих на збереження нематеріальної культурної спадщини, підтримку народного мистецтва та популяризацію історичної пам'яті. Такі обміни дозволяють різним суспільствам знайомитися з художніми традиціями одне одного, що сприяє формуванню культурної чутливості та розширенню уявлень про ціннісні орієнтації інших народів [24]. У міжкультурному діалозі значну роль відіграють спільні мистецькі програми, які створюють можливості для взаємного представлення творчості, розвитку професійних контактів та появи нових форм співпраці між митцями. Участь театрів, музичних колективів, художників та письменників у взаємних культурних заходах дозволяє відтворювати багатогранність культурного простору через особистий досвід, а не через опосередковані джерела. У таких умовах культурний обмін перетворюється на інструмент, що сприяє взаємному розумінню та відкритості суспільств до спільних гуманітарних ініціатив [14].

Міжлюдські контакти – фундамент гуманітарної взаємодії. Вони виникають через туристичні подорожі, родинні зв'язки, мобільність фахівців, участь у громадських проєктах, волонтерських програмах і громадських ініціативах. Такі контакти створюють підґрунтя для поширення неформальної дипломатії, яка базується на безпосередньому досвіді комунікації між людьми. Соціальні взаємозв'язки закріплюють стійкі канали спілкування, забезпечуючи повсякденну взаємодію між представниками різних суспільств [14].

Участь молоді у міжнародних програмах сприяє формуванню нової культури взаємодії, у якій поєднуються відкритість, міжкультурна толерантність та прагнення до соціальної співпраці. Молодіжні обміни, волонтерські поїздки, спортивні змагання та міжуніверситетські конференції сприяють створенню транскордонних контактів, які у перспективі можуть трансформуватися у професійні зв'язки, об'єднання фахових інтересів або довгострокову партнерську діяльність [30].

Релігійний діалог у гуманітарній взаємодії займає окреме місце, адже релігійні інституції мають значний вплив на формування моральних норм та соціальних цінностей. У співпраці релігійних спільнот відображається прагнення до підтримання миру, взаємної толерантності та суспільної злагоди. Через міжконфесійні зустрічі, спільні благодійні акції, участь у соціальних програмах релігійні організації розвивають форми співробітництва, що базуються на гуманістичних принципах і враховують потреби громад [37].

Взаємодія у релігійній сфері може набувати й освітнього характеру, коли духовні інституції організують просвітницькі заходи, курси з вивчення історії релігій, міжконфесійні семінари та культурно-освітні форуми.

Це формує середовище, де громадяни можуть розширювати знання про особливості різних релігійних традицій, що сприяє зниженню рівня соціальної напруги та розвитку толерантної поведінки на міжособистісному рівні [22].

У сфері гуманітарної співпраці дедалі активніше проявляють себе громадські організації, що працюють над реалізацією культурних, освітніх та соціальних програм. Вони виконують роль посередників між суспільствами, сприяючи поширенню комунікаційних ініціатив. Громадський сектор часто демонструє гнучкість та здатність швидко реагувати на соціальні потреби, тому його участь у гуманітарних проєктах дозволяє урізноманітнити форми міжнародних контактів та залучити до них ширші соціальні групи [25]. Взаємодія у гуманітарному вимірі також пов'язана з розвитком цифрових платформ, які відкривають нові можливості для комунікації. Онлайн-курси, віртуальні виставки, дистанційні конференції, цифрові бібліотеки та

медіапроекти створюють новий формат контакту між суспільствами. Цифрові інструменти дозволяють поширювати освітній контент, популяризувати культурну спадщину, організовувати міжнародні дискусії й забезпечувати участь людей незалежно від їхнього розташування [24].

Сучасні гуманітарні процеси формуються у контексті глобальних соціальних змін, які стимулюють появу нових моделей міжкультурної комунікації. Міграційні процеси, міжнародні освітні програми та культурні форуми сприяють тому, що різні спільноти частіше взаємодіють між собою. Завдяки цьому формуються соціальні мережі, що охоплюють людей різних професій, вікових груп і культурних традицій. Ці мережі створюють платформу для обміну досвідом у галузі науки, освіти, соціальної роботи, мистецтва, громадських практик і релігійного діалогу.

Одним із результатів такої взаємодії є зростання кількості спільних ініціатив – культурних форумів, наукових видань, студентських альянсів, мистецьких лабораторій, соціальних волонтерських проєктів та цифрових колаборацій.

Ці ініціативи сприяють включенню різних спільнот у міжкультурний простір і дозволяють громадянам брати участь у міжнародних процесах не лише на рівні державних інституцій, а й через власну активність. У такий спосіб гуманітарна взаємодія стає елементом повсякденного життя, відкриваючи можливість для нових соціальних форм співпраці [42].

Гуманітарні контакти також впливають на формування позитивного іміджу країни на міжнародній арені. Через освітні програми, культурні представництва, наукові колаборації та релігійний діалог держави демонструють власний соціокультурний потенціал. Така комунікація сприяє зменшенню інформаційних бар'єрів і сприяє поширенню більш комплексного уявлення про історію, традиції, суспільні цінності та інтелектуальний внесок різних народів у глобальний культурний розвиток [14].

ВИСНОВКИ

Після початку російської агресії проти України Туреччина поступово активізувала політичні, економічні, військово-технічні та гуманітарні напрями співпраці, що відобразилося у посиленому діалозі на міждержавному рівні, підтримці територіальної цілісності України та зростанні кількості спільних ініціатив.

Взаємодія між країнами базувалася на поєднанні прагматичних інтересів, взаємодоповнюваності економічних можливостей і спільного бачення безпекових загроз у Чорноморському регіоні. Контекст загальноєвропейської нестабільності стимулював Україну і Туреччину до поглиблення співпраці в різних сферах, що зробило двосторонні відносини одним із провідних факторів регіональних процесів.

У військово-технічній сфері співпраця набула нового значення після 2014 року, коли Україна стала для Туреччини партнером у розвитку високотехнологічних оборонних проєктів, зокрема у сфері авіабудування, виробництва безпілотних систем та інших сегментів оборонної промисловості. Таке поєднання українських технологічних компетенцій та турецького виробничого потенціалу створило умови для взаємовигідної кооперації та підвищення ролі обох держав у сфері регіональної безпеки.

Військова співпраця стала також елементом політичної підтримки, особливо після 2022 року, коли Туреччина долучилася до міжнародних зусиль зі стабілізації гуманітарної ситуації в Україні та забезпечення безпечної навігації у Чорному морі через низку посередницьких та дипломатичних ініціатив. Ключовим безпековим кроком Анкари на користь України в цей період стало застосування положень Конвенції Монтре 1936 року, відповідно до якої Туреччина офіційно закрила чорноморські протоки Босфор і Дарданелли для проходження військових кораблів Російської Федерації. Це юридичне та фактичне рішення суттєво обмежило військово-морський потенціал агресора, унеможлививши перекидання додаткових бойових

одиниць і субмарин з інших флотів до акваторії Чорного моря для посилення морської блокади та ракетних ударів по українській території. Економічні зв'язки між Україною та Туреччиною демонстрували стале зростання, незважаючи на періоди політичної турбулентності та глобальні економічні кризи. Розширювалася торгівля, розвивалися логістичні маршрути, збільшувався інтерес турецького бізнесу до інвестування в українську інфраструктуру, аграрний сектор, промисловість і відбудовчі програми. Укладення Угоди про зону вільної торгівлі у 2022 р., підготовка до якої тривали багато років, стало каталізатором для структурних змін у торговельно-економічних відносинах. Вона заклала підґрунтя для ширшого доступу українських товарів на турецький ринок і водночас дала імпульс модернізації українських виробництв відповідно до міжнародних стандартів.

Гуманітарний і культурний вимір взаємодії також розширився. Особливу роль відігравав захист прав кримських татар, де Туреччина послідовно підтримувала Україну, виступаючи за збереження етнокультурної ідентичності та прав спільноти, яка стала заручником російської окупації. Зростала кількість академічних і студентських обмінів, культурних проєктів, спільних виставок та дослідницьких програм. Це сприяло посиленню міжлюдських контактів і формуванню більш стійких соціальних зв'язків, які підсилюють політичну та економічну співпрацю.

У політичному вимірі відносини характеризувалися високою інтенсивністю контактів на найвищому рівні, регулярністю консультацій і координації зовнішньополітичних позицій щодо ключових регіональних питань.

Туреччина залишалася посередником у низці переговорних форматів і підтримувала українські дипломатичні ініціативи. Водночас Туреччина прагнула зберігати баланс у взаєминах з іншими державами регіону, що інколи впливало на темп розвитку співпраці, але не призводило до стратегічного згортання партнерства з Україною.

Отже, у 2014–2025 роках українсько-турецькі відносини пройшли шлях від прагматичної співпраці до багатовимірного партнерства, яке охоплює політичні, безпекові, економічні, гуманітарні та соціальні сфери. Взаємодія між державами продовжує розвиватися в умовах спільних викликів та зростаючого інтересу до поглиблення кооперації. Сформована за цей період структура двосторонніх зв'язків створює підґрунтя для подальшого розширення співпраці, зокрема у післявоєнній відбудові України, регіональній безпеці та економічній інтеграції, що дає підстави розглядати партнерство як одне з найбільш перспективних у Чорноморському просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бобровицький А., Гавриленко Н., Замікула М. та ін. Стратегічне партнерство з Турецькою Республікою: зовнішньоекономічні аспекти. Київ : НІСД, 2022. 59 с.
2. Бурейко Н., Максак Г., Шелест Г. Українська призма: Зовнішня політика 2022. Аналітичне дослідження. Київ, 2023. 258 с.
3. Волович О. Південний Кавказ у геополітичному трикутнику «Туреччина – Росія – Іран». Роль і вплив великих та регіональних держав. 2020. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/voenni-voprosy/armii-voorugenie/pivdennij-kavkaz-v-geopolitichnomu-trikutniku-turechchina-rosiya-iran/> (дата звернення: 11.04.2026).
4. Волович О. Українсько-російська конфронтація і позиція Туреччини. *Зовнішні справи. Історичні науки*. 2015. № 2. С. 26–30.
5. Габер Є. Партнери, кращі за Росію: як змінилося ставлення Туреччини до України та інших сусідів. *Європейська правда*. 2021. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/01/12/7118382/> (дата звернення: 11.04.2026).
6. Габер Є., Васадзе Г., Пойта Ю. Підтримка санкційного режиму проти РФ Туреччиною та країнами Південного Кавказу, Центральної Азії. *Українська призма*. 2022. URL: <http://prismua.org/sacntions2467> (дата звернення: 11.03.2026).
7. Горюнова Є. О. Чорноморська політика Туреччини: між безпекою та прагматизмом. *Maritime security of the baltic-black sea region: challenges and threats*. 2022. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-266-1-9> (дата звернення: 14.03.2026).
8. Демчишак Р. Б. Корекція українсько-турецьких відносин у контексті зовнішньополітичного курсу президента Туреччини Реджепа Ердогана. *Політикус*.

2019. № 1. С. 82–87. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2019-1-82-87> (дата звернення: 14.03.2026).
9. Дрига І. М. Українсько-турецькі відносини на сучасному етапі: можливості та перешкоди. *Східний світ*. 2015. № 1. С. 156–158.
10. Єгерт А. Е. Українсько-турецькі відносини під час російсько-української війни. *NAUB – Наукові праці*. 2024. URL: <https://naub.oa.edu.ua/ukrayinsko-turetski-vidnosyny-pid-chas-rosijsko-ukrayinskoyi-vijny/> (дата звернення: 02.03.2026).
11. Коваленко Р. С. Компаративний аналіз рівнів соціально-економічного розвитку України та Турецької Республіки в контексті євроінтеграції. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2018. Вип. 7. С. 48–54.
12. Коваленко Р. С. Торговельно-економічні відносини України та Турецької Республіки: євроінтеграційний контекст. 2019. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/14508> (дата звернення: 14.03.2026).
13. Крук Н. Українсько-турецькі відносини в зовнішньополітичній стратегії України та Туреччини. *Актуальні проблеми політики*. 2013. № 50. С. 103–110. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/50_2013/14.pdf (дата звернення: 02.04.2026).
14. Кудирко Л. П., Ватах Ю. О. Стратегічне партнерство України та Туреччини у військово-торговельній сфері. *Економічний простір*. 2024. № 191. С. 185–192.
15. Маштабей В. Я. Економічна дипломатія Туреччини: характерні риси. *Стратегія розвитку України*. 2014. № 3. С. 97–99.
16. Мосієнко М. Відносини України та Туреччини в умовах повномасштабної агресії. *Хвиля*. 2024. URL: <https://hvylya.net/uk/analytics/291543-vidnosini-ukrajini-ta-turechchini-v-umovah-povnomasshtabnoji-rosiyskoji-agresiji> (дата звернення: 01.04.2026).
17. Пашинська А. В. Культурна дипломатія України у взаємодії з тюркськими державами: історичні передумови та сучасні аспекти. *Культурологічний альманах*. 2024. № 1. С. 367–374.
18. Політичні відносини між Україною і Туреччиною. *МЗС України*. URL: <https://turkiye.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/politichni-vidnosini-mizh-ukrayinoyu-i-turechchinoyu> (дата звернення: 02.04.2026).

19. Сапожко А. Зовнішня політика Туреччини в 2024 році. *Україна та Туреччина*. URL: <https://turkrainews.com.ua/news/885-zovnishnya-polityka-turechchyny-v-2024-roczii/> (дата звернення: 02.04.2026).
20. Седляр Ю. Безпекова політика Туреччини у Чорноморському регіоні. *Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Історичні науки*. 2018. № 2. С. 69–74.
21. Слюсаренко О. Потенціал українсько-турецького співробітництва та шляхи його реалізації. *УССД*. 2023. URL: <https://ussd.org.ua/2023/06/28/potenczial-ukrayinsko-tureczkogo-spivrobotnyctva-ta-shlyahy-iogo-realizaciyi/> (дата звернення: 02.04.2026).
22. Соловійова Е. Геополітичний аналіз чорноморської політики Туреччини. *Грані*. 2023. Т. 26, № 3. С. 109–117. URL: <https://doi.org/10.15421/172356> (дата звернення: 14.04.2026).
23. Стратегічне партнерство з Турецькою Республікою: зовнішньоекономічні аспекти : аналіт. доп. / заг. ред. М. Паламарчука, Р. Юлдашева. Київ : НІСД, 2022. 59 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-11/analit.dop.-turechchina_18.11.2022.pdf (дата звернення: 29.03.2026).
24. Танавський І. Співпраця між Україною та Туреччиною у сфері туризму (огляд тенденцій та перспектив). *Konsensus*. 2024. № 2. С. 183–193.
25. Тарасюк Ю. М., Шаглі Г. І. М'яка сила Турецької республіки: культурно-освітні аспекти. *Політичні проблеми міжнародних систем*. 2021. № 1. С. 95–101.
26. Турецький потік змінює енергетичну карту Європи. *Українська Енергетика*. 2020. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/turetskyi-potik-zminiue-enerhetychnu-kartu-yevropy> (дата звернення: 13.04.2026).
27. Українсько-турецькі відносини крізь століття: історія, дипломатія, економіка, культура : зб. мат. конф. / за ред. Л. А. Вовчук. Миколаїв – Одеса – Кам'янець-Подільський, 2024. 119 с.
28. Шевель І. П., Кравцова Н. О. Кримськотатарське питання у міждержавних відносинах Туреччини та України. *Міжнародні відносини*. 2019. № 3. С. 205–214.
29. Шокола Ю. О. Безпекова політика Туреччини в Чорноморському регіоні у постбіполярну добу. *Соціально-політичні студії*. 2021. Вип. 5. С. 165–178.
30. Шуточкін В. Військово-політична співпраця України та Туреччини. *Грінченко – Сетон міжнародний журнал*. 2022. № 4. С. 58–70.

31. Akıdemir H. The balance regime provided by the Montreux Convention in terms of the Black Sea riparian states. *Dergipark*. 2016. URL: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/269504> (дата звернення: 13.04.2026).
32. Anastasov P. Black Sea region: an important crossroads. *NATO REVIEW*. 2018. URL: <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2018/05/25/karadeniz-boelgesi-oenemli-bir-kavsak/index.html> (дата звернення: 13.04.2026).
33. Gaber Y. Ukraine and Turkey in a new security environment: bringing credibility to strategic partnership. *Ukraine Analytica*. 2022. URL: <https://ukraine-analytica.org/ukraine-and-turkey-in-a-new-security-environment-bringing-credibility-to-strategic-partnership/> (дата звернення: 04.04.2026).
34. Haber Y. Crossing the centennial threshold: A Long Way to the Ukrainian-Turkish Strategic Alliance. *GDIP Review*. URL: <https://ud.gdip.com.ua/en/crossing-the-centennial-threshold-a-long-way-to-the-ukrainian-turkish-strategic-alliance.html> (дата звернення: 02.04.2026).
35. Kakachia K. et al. The Black Sea Security after Russian Invasion of Ukraine: Views from Ukraine, Georgia, and Azerbaijan. *Policy Paper No. 31, Georgian Institute of Politics*. 2022. 34 p.
36. Lechner Z. Turkey's response to the war in Ukraine in the context of systemic changes and regional dynamics. *Polarities*. 2024. № 5. P. 72–94.
37. Leichtová M. B. Security and Regional Dynamics in the Black Sea Region. Europeanisation and Eurasianism in Turkey and Ukraine. London, 2024. 32 p.
38. Political relations between Ukraine and Türkiye. *Embassy of Ukraine*. URL: <https://turkiye.mfa.gov.ua/en/partnership/political-relations-between-ukraine-and-turkiye> (дата звернення: 02.04.2026).
39. Tarasiuk Y. Cultural and social impact of the Turkish Republic on Ukraine in 2008-2024. *Odesa Center for Disinformation Studies*. 2024. URL: <https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/news/fakultety/fmvps/cultural-and-social-impact-of-the-turkish-republic-on-ukraine-in-20081.pdf> (дата звернення: 02.04.2026).
40. Tarasiuk Y. Strategic prospects and the development of the bilateral relations between Ukraine and Turkey. *European political and law discourse*. 2019. № 6. P. 37–43.
41. Tarasiuk Y., Sturmak K. The modern perceptions of Ukraine in Turkey. *Multidimensional regionalism in the Mediterranean*. Odesa : Astroprint, 2024. P. 206–225.

42. Turkey–Ukraine Relations. *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye*. 2024. URL: <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-ukraine.en.mfa> (дата звернення: 29.04.2026).
43. Tykhonenko I., Rachynska Y. The “Turkish” Factor in the Transformation of the Black Sea Regional Security System under the Influence of the Russian-Ukrainian War. *Acta De Historia & Politica*. 2025. № 10. P. 124–134.
44. Vorotnyuk M. Foreign policy audit: Ukraine-Turkey. Kyiv: Discussion paper. 2016. 32 p. URL: https://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Aud_Ukr_Turk_01_32_eng.pdf (дата звернення: 02.04.2026).
45. Vorotnyuk M. Ukraine-Turkey Strategic Partnership in Security and Defence. *CATS Network Paper*. 2025. URL: <https://ukrainefoundation.ch/wp-content/uploads/2025/11/CATS-Network-Paper-No.-20-26.06.2025.pdf> (дата звернення: 02.04.2026).

ДОДАТКИ

Додаток А

Етапи формування політичного діалогу між Турецькою Республікою та Україною (2014–2022 рр.)

Період	Характеристика політичного діалогу	Основні форми взаємодії	Очікувані результати для сторін
2014–2016	Спільна заява за результатами офіційного візиту Президента України до Турецької Республіки від 20.03.2015; Спільна декларація за підсумками 4-го засідання Стратегічної ради високого рівня від 09.03.2016 (Анкара); Протокол 11-го засідання Спільної міжурядової українсько-турецької комісії з торговельно-економічного співробітництва (2015); офіційні заяви МЗС Туреччини щодо підтримки територіальної цілісності України (2014–2016).	Офіційні візити президентів; засідання Стратегічної ради; міжурядова комісія; дипломатичні консультації.	Інституціоналізація стратегічного діалогу; закріплення політичної підтримки; формування стабільного формату взаємодії.
2016–2018	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про співробітництво у сфері оборонної промисловості від 03.11.2016; Закон України № 2208-VIII від 16.11.2017 про її ратифікацію; Спільна декларація за підсумками 5-го засідання Стратегічної ради високого рівня від 09.10.2017 (Київ); Меморандум про взаєморозуміння у сфері інвестиційного співробітництва (2017); протоколи переговорів щодо Угоди про зону вільної торгівлі (2016–2018).	Засідання Стратегічної ради; підписання міжурядових угод; міжпарламентські контакти; переговори щодо ЗВТ.	Поглиблення військово-технічного співробітництва; активізація інвестиційної взаємодії; просування економічної інтеграції.
2018–2020	Рамкова військова угода між Урядом України та Урядом Турецької Республіки від 16.10.2020; Закон України № 810-IX від 14.07.2020 про її ратифікацію; Угода про фінансову допомогу від 16.10.2020; Закон України № 811-IX від 14.07.2020; Спільна декларація за підсумками 7-го засідання Стратегічної ради високого рівня від 03.02.2020 (Київ); контракти з Ваукар щодо постачання БПЛА Bayraktar TB2 (2019–2020).	Міжурядові угоди; оборонні контракти; засідання Стратегічної ради; робочі візити делегацій.	Формування практичної оборонної співпраці; запуск спільних проєктів; посилення стратегічного партнерства.
2020–2022	Угода між Урядом України та Урядом Турецької Республіки про зону вільної торгівлі від 03.02.2022 (Київ); Спільна декларація за підсумками 10-го засідання Стратегічної ради високого рівня від 03.02.2022; Ініціатива щодо безпечного транспортування зерна з українських портів від 22.07.2022 (Стамбул); домовленості щодо обміну полоненими (вересень 2022).	Підписання міжнародних угод; багатосторонні переговори; засідання Стратегічної ради; гуманітарні ініціативи.	Інституціоналізація економічного партнерства; посилення ролі Туреччини як посередника; розвиток стратегічного партнерства.

Додаток Б

Структурні компоненти політичного діалогу між Турецькою Республікою та Україною у 2014–2022 рр.

Компонент політичного діалогу	Зміст взаємодії	Механізми реалізації	Результативні напрями
Вищий політичний рівень	Проведення засідань Стратегічної ради високого рівня (2015, 2016, 2017, 2020, 2022); підписання спільних декларацій за їх результатами; узгодження позицій щодо Криму та безпекової ситуації в Чорноморському регіоні; домовленості щодо укладення Угоди про зону вільної торгівлі (підписана 03.02.2022).	Офіційні візити президентів; засідання Стратегічної ради високого рівня; підписання спільних декларацій та угод.	Інституціоналізація стратегічного партнерства; формування довгострокових політичних домовленостей; координація позицій з питань безпеки.
Міжурядовий рівень	Проведення засідань Спільної міжурядової українсько-турецької комісії з торговельно-економічного співробітництва; реалізація Угоди про співробітництво у сфері оборонної промисловості (2016); укладення Рамкової військової угоди (2020) та Угоди про фінансову допомогу для закупівлі оборонної продукції; розвиток проєктів військово-технічного співробітництва, включаючи постачання БПЛА Bayraktar TB2.	Міжурядові угоди; спільні комісії; галузеві робочі групи; державні контракти у сфері оборони.	Поглиблення оборонної та промислової кооперації; реалізація спільних військово-технічних проєктів; зміцнення безпекового партнерства.
Парламентський вимір	Діяльність депутатських груп дружби Україна–Туреччина; обміни делегаціями Верховної Ради України та Великого національного зібрання Туреччини; участь у міжпарламентських форумах (ПАРЄ, Чорноморське економічне співробітництво); узгодження підходів до ратифікації двосторонніх угод (зокрема оборонних та економічних).	Офіційні візити парламентських делегацій; міжпарламентські групи; спільні заяви та рекомендації.	Розширення правової бази співпраці; підтримка ратифікаційних процесів; розвиток політичного діалогу на законодавчому рівні.
Дипломатичний рівень	Регулярні консультації між міністерствами закордонних справ; координація позицій у рамках міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ); участь Туреччини у посередницьких ініціативах, зокрема підписання Чорноморської зернової ініціативи (22.07.2022,	Дипломатичні ноти; двосторонні консультації; багатосторонні переговори; посередницькі механізми.	Підтримання стабільного дипломатичного діалогу; посилення міжнародної координації; зростання ролі Туреччини як посередника.

Компонент політичного діалогу	Зміст взаємодії	Механізми реалізації	Результативні напрями
	Стамбул); переговори щодо гуманітарних питань і обміну полоненими (2022).		
Гуманітарно-культурна компонента	Реалізація програм підтримки кримськотатарської громади; діяльність Турецького агентства з співробітництва та координації ТІКА в Україні; освітні програми обміну та стипендії Türkiye Bursları; проведення культурних заходів і днів культури; спільні релігійні та соціальні ініціативи.	Освітні програми; грантові проекти; культурні заходи; інституційне співробітництво.	Зміцнення гуманітарних зв'язків; підтримка національних спільнот; формування позитивного іміджу співпраці.
Економічно-інвестиційний напрям	Проведення українсько-турецьких бізнес-форумів (зокрема 2016, 2018, 2020, 2022); підписання Угоди про зону вільної торгівлі (03.02.2022); розвиток інфраструктурних і будівельних проектів за участі турецьких компаній; розширення співпраці у сфері авіабудування та оборонної промисловості (спільні проекти з підприємствами України та компанією Baykar).	Бізнес-форуми; інвестиційні угоди; міжурядові домовленості; корпоративні контракти.	Зростання інвестиційної активності; розвиток спільних виробництв; інтеграція економік через ЗВТ.

Додаток В

Позиція Турецької Республіки щодо територіальної цілісності України та окупованого Криму

Аналітичний компонент	Зміст позиції Туреччини	Форми реалізації позиції	Наслідки для двостороннього діалогу
Офіційне визнання територіальної цілісності України	Туреччина офіційно підтверджує підтримку суверенітету України в її міжнародно визнаних кордонах, включаючи Автономну Республіку Крим, що системно фіксується у двосторонніх документах та публічних заявах керівництва держави.	Спільна декларація за підсумками 4-го засідання Стратегічної ради високого рівня (09.03.2016, Анкара); Спільна декларація 5-го засідання (09.10.2017, Київ); Спільна декларація 10-го засідання (03.02.2022, Київ); офіційні заяви МЗС Туреччини від 16.03.2014 та 18.03.2014 щодо ситуації в Криму.	Закріплення політичної підтримки України; підвищення рівня довіри у двосторонніх відносинах; формування стабільного дипломатичного консенсусу.
Невизнання анексії Криму	Туреччина послідовно не визнає спробу анексії Криму та розглядає її як порушення норм міжнародного права, підтримуючи відповідні рішення міжнародних організацій.	Голосування за резолюцію Генеральної Асамблеї ООН № 68/262 «Territorial integrity of Ukraine» від 27.03.2014; підтримка резолюцій ГА ООН № 71/205 (19.12.2016), № 72/190 (19.12.2017), № 73/263 (22.12.2018), № 74/168 (18.12.2019), № 75/192 (16.12.2020), № 76/179 (16.12.2021) щодо ситуації з правами людини в Криму; участь у міжнародних заявах у рамках ООН та ОБСЄ.	Формування узгодженої позиції у міжнародних організаціях; зміцнення безпекового партнерства; посилення координації у Чорноморському регіоні.
Підтримка кримськотатарського народу	Туреччина акцентує на захисті прав кримських татар як корінного народу України та підтримує їхні політичні та культурні інституції.	Участь у заходах Кримської платформи (саміт 23.08.2021); офіційні заяви президента Туреччини щодо захисту прав кримських татар (2015–2022); реалізація гуманітарних проєктів через ТІКА (житлові та соціальні програми для переселенців із Криму); підтримка відповідних положень у резолюціях ГА ООН (2016–2021).	Посилення гуманітарної складової співпраці; формування довгострокових соціальних зв'язків; підвищення ролі Туреччини як захисника інтересів кримськотатарської спільноти.

Аналітичний компонент	Зміст позиції Туреччини	Форми реалізації позиції	Наслідки для двостороннього діалогу
Підтримка української державності у безпековому контексті	Туреччина підтримує зміцнення обороноздатності України та стабільності в Чорноморському регіоні, поєднуючи політичну позицію з практичною військово-технічною співпрацею.	Рамкова військова угода між Україною та Туреччиною від 16.10.2020; Угода про фінансову допомогу (кредит) від 16.10.2020; спільні проекти у сфері БПЛА з компанією Baykar (контракти 2019–2021); участь у консультаціях у рамках НАТО та ОБСЄ.	Поглиблення оборонного партнерства; посилення практичної складової безпекової співпраці; формування спільного бачення регіональної стабільності.
Підтримка дипломатичного врегулювання конфлікту	Туреччина виступає за мирне врегулювання конфлікту та активно долучається до переговорних і посередницьких ініціатив.	Підписання Ініціативи щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів (22.07.2022, Стамбул); участь у тристоронніх і багатосторонніх переговорах за участі ООН (2022); організація переговорних майданчиків у Стамбулі (березень 2022).	

Додаток Г

Еволюція політичного партнерства Турецької Республіки та України у 2022–2025 рр. в умовах повномасштабної війни

Аналітичний компонент	Характеристика процесів 2022–2025 рр.	Форми реалізації співпраці	Вплив на двосторонні відносини
Посилення стратегічного діалогу після лютого 2022 р.	Проведення 10-го засідання Стратегічної ради високого рівня (03.02.2022, Київ); регулярні телефонні переговори президентів України та Туреччини у 2022–2024 рр.; офіційні заяви Туреччини про підтримку суверенітету України після 24.02.2022.	Засідання Стратегічної ради; офіційні переговори на рівні президентів; консультації МЗС; участь у міжнародних безпекових форматах.	Переход від епізодичних контактів до постійної координації; зростання політичної довіри між сторонами.
Зміна геополітичних орієнтирів Туреччини у зв'язку з війною	Організація переговорів між делегаціями України та РФ у Стамбулі (29.03.2022); збереження Туреччиною дипломатичних відносин з обома сторонами конфлікту; активізація ролі Туреччини у чорноморському регіоні.	Переговорні майданчики у Стамбулі; тристоронні консультації Україна – Туреччина – ООН; дипломатичні ініціативи 2022–2023 рр.	Посилення ролі Туреччини як посередника; розширення можливостей України для дипломатичного маневру.
Поглиблення оборонного партнерства	Реалізація Рамкової військової угоди (2020) у практичній площині у 2022–2024 рр.; будівництво заводу з виробництва БПЛА в Україні (угода з компанією Baykar, 2022); продовження постачання та обслуговування Bayraktar TB2.	Оборонні контракти; міжурядові угоди; створення спільних виробничих потужностей; діяльність оборонних комісій.	Перехід до технологічної кооперації; формування довгострокових оборонних програм.
Гуманітарні ініціативи та підтримка цивільного населення України	Участь Туреччини в евакуаційних операціях у 2022 р.; передача гуманітарної допомоги (медикаменти, обладнання); реалізація програм допомоги через державні структури та агенції розвитку; участь у відбудові окремих об'єктів інфраструктури.	Гуманітарні місії; державні та міжурядові програми допомоги; співпраця муніципалітетів; діяльність гуманітарних організацій.	Посилення соціального виміру співпраці; формування довгострокової підтримки України.
Посередницька роль Туреччини в чорноморських безпекових процесах	Підписання Ініціативи щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування (22.07.2022, Стамбул); функціонування Спільного	Міжнародні угоди; координаційні центри; дипломатичні переговори за участю ООН.	Підвищення ролі Туреччини у глобальних продовольчих процесах; зміцнення

Аналітичний компонент	Характеристика процесів 2022–2025 рр.	Форми реалізації співпраці	Вплив на двосторонні відносини
	координаційного центру (2022–2023); участь у переговорах щодо продовження зернової угоди.		політичної взаємодії з Україною.
Розвиток економічного блоку партнерства під впливом війни	Підписання Угоди про зону вільної торгівлі (03.02.2022); збереження товарообігу на рівні близько 5–7 млрд дол. США у 2022–2024 рр.; участь турецьких компаній у проектах відбудови інфраструктури; розвиток альтернативних логістичних маршрутів через Чорне море.	Бізнес-форуми; міжурядові комісії; інвестиційні угоди; інфраструктурні проекти.	Формування основ економічного альянсу; підвищення стійкості торговельно-логістичних зв'язків.
Зміцнення культурно-освітніх контактів у період війни	Надання стипендій українським студентам у межах державних програм Туреччини (2022–2024); функціонування освітніх і культурних центрів; підтримка українських громад у Туреччині.	Освітні програми; міжуніверситетська співпраця; культурні ініціативи.	Збереження гуманітарних зв'язків у кризових умовах; підтримка української ідентичності за кордоном.